

59. заседание

Петък, 4 април 1924 година

(Открито отъ председателя д-ръ Т. Кулевъ, въ 15 ч. 40 м.)

Председателъ: (Звъни) Моля г. секретаря да провъбри по списъка присъстваващитъ г. г. народни представители:

Секретарь д-ръ Ц. Дяковъ (д. сг): (Прочита списъка. Отъ заседанието сж отсъствували следнитъ народни представители: Ангеловъ Иванъ, Ангеловъ Йорданъ, Бозвелиевъ Константинъ, Буровъ Атанасъ, Василевъ Григоръ, Велиновъ Тончо, Георгиевъ Додю, Георгиевъ Климонъ, Гиргиновъ д-ръ Александъръ, Геровъ д-ръ Борисъ, Горбановъ Иванъ, Гочевъ Стефанъ, Гургутски Рангелъ, Ивановъ Пани, Кабалчиевъ Христо, Каипевъ Атанасъ, Калчевъ Панайотъ Тинчевъ, Каргунковъ Андрей, Колушевъ д-ръ Недѣлко, Маждраковъ Тодоръ, Милковски Александъръ, Молловъ Владимиръ, Недѣлковъ Лачо, Нейчевъ Адамъ, Николовъ Върбанъ, п. Николовъ Маринъ, Панайотовъ Тодоръ, Пенчевъ Петъръ, Петровъ Койчо, Пехливановъ Константинъ Колевъ, Пиронковъ Александъръ, Поповъ Георги, Поповъ Проданъ, Продановъ Господинъ, Реджовъ Григоръ, Славовъ Йорданъ, Стайновъ Петко, Стефановъ Велико, Стефановъ Петъръ, Стойчевъ Пендо, Стояновъ Станко, Тарашмановъ Никола, Тодоровъ Грую, Тотковъ Бончо, Урумовъ Апостолъ, Чакъровъ Стефанъ и Чолаковъ Стефанъ)

Председателъ: (Звъни) Г. г. народни представители! Присъствуватъ 120 души народни представители. Следователно, имаме нужното число споредъ правилника за откриване на заседанието.

Обявявамъ заседанието за открито.

Преди да пристъпимъ къмъ дневния редъ, ще направя съобщение за отпуски, които съмъ далъ по важни домашни причини на следнитъ г. г. народни представители:

- На г. Крумъ Славовъ — 4 дни;
- На г. Ангелъ Вълчевъ — 8 дни;
- На г. Александъръ Пиронковъ — 1 денъ;
- На г. Иванъ Терзиевъ — 3 дни;
- На г. Иванъ Хрелопановъ — 2 дни;
- На г. Сава Йордановъ — 3 дни.

Народниятъ представителъ г. Христо Баевъ иска да му се разреши 10-дневенъ отпускъ по важни домашни причини. Понеже той се е ползувалъ съ 30-дневенъ отпускъ, исканиятъ отпускъ може да се разреши отъ почитаемото Народно събрание. Ония отъ васъ, които сж съгласни да се разреши 10-дневенъ отпускъ на народния представителъ г. Христо Баевъ по важни домашни причини, моля, да вдигнатъ ржка. Болшинство, Събранието разрешава.

Сжщо народниятъ представителъ г. Георги Дончевъ иска да му се разреши 5-дневенъ отпускъ по важни домашни причини. Понеже досега той се е ползувалъ съ 18 дни отпускъ, то исканиятъ отпускъ може да се разреши отъ почитаемото Народно събрание. Ония отъ васъ, които сж съгласни да се разреши на г. Георги Дончевъ 5-дневенъ отпускъ, моля, да вдигнатъ ржка. Болшинство, Събранието разрешава.

Сжщо, народниятъ представителъ г. Атанасъ Караивановъ моли да му се разреши по важни домашни причини 7-дневенъ отпускъ. Ползувалъ се е досега съ 15 дни отпускъ, затова исканиятъ отпускъ може да бъде разрешенъ отъ почитаемото Народно събрание. Ония отъ васъ, които сж съгласни да се разреши 7-дневенъ отпускъ по важни домашни причини на г. Атанасъ Караивановъ, моля, да вдигнатъ ржка. Болшинство, Събранието разрешава.

Съобщавамъ на г. г. народнитъ представители, че въ бюрото на Народното събрание е постъпило питане къмъ

г. министра на търговията, промишлеността и труда и г. министра на финанситъ отъ народнитъ представители г. г. Христо Баралиевъ и Петко Търпановъ, които запитватъ въпроснитъ министри, намиратъ ли предявенитъ искания отъ занаятчийското съсловие за справедливи и осъществими още днесъ и смѣтатъ ли да направятъ по-трѣбното, щото тѣ да бждатъ удовлетворени чрезъ съответни законодателни мѣроприятия още въ течение на настоящата сесия на Народното събрание.

Това питане ще бжде съобщено на съответнитъ г. г. министри и тѣ въ едно отъ следующитъ заседания ще дадатъ своя отговоръ.

Съобщавамъ на г. г. народнитъ представители, че въ бюрото на Народното събрание е постъпилъ отъ Министерството на войната законопроектъ за обезщетяване действующитъ офицери и свръхсрочнослужащитъ под-офицери, напуснали войската поради намаляване и преустройството ѝ споредъ Ньойския миренъ договоръ. Законопроектътъ ще се раздаде на г. г. народнитъ представители и постави на дневенъ редъ.

Преди да пристъпимъ къмъ дневния редъ, г. министърътъ на земледѣлието и държавнитъ имоти ще отговори на питането на г. Цочо Братановъ.

Моля г. Цочо Братановъ да развие питането си.

Ц. Братановъ (с. д): Г. г. народни представители! Борбата между цвеклопроизводителитъ и захарнитъ фабрики е известна почти на всички, както на васъ, така и на цялото българско общество. Отъ 1914 г. насамъ подъ различни форми, съ различни начини отношенията между цвеклопроизводителитъ и захарнитъ фабрики биваха урегулирани винаги съ вмѣштелството на правителството. Презъ миналата година правителството бѣше сполучило да наложи съ своето вмѣштелство известни тарифи и договори между цвеклопроизводителитъ и захарнитъ фабрики. Следъ 9 юний не само цвеклопроизводителитъ, но и много други фактори въ нашето земледѣлско производство се почувствуваха като че ли освобождени. Азъ още навремето отправихъ едно питане къмъ г. министра на финанситъ, съ което му съобщавахъ, че голѣма частъ отъ захарнитъ фабрики сж отказали да платятъ и да изпълнятъ договоритъ. На туй питане не ми се отговори. Даже и досега нѣкои захарни фабрики оспорватъ плащането на цвеклото, което изгни ватре въ фабрицитъ и вънъ отъ фабрицитъ, по гаритъ. Фактъ е, че около 60 милиона килограма цвекло изгни по гаритъ. Още навремето, когато се водѣше този споръ, азъ направихъ питане съ целъ да предизвикамъ почитаемото правителство да се намѣси и да влѣзе въ ролята на посрѣдникъ, която роль му се налага.

Трѣбва да ви съобщя, че тази година, когато се водѣха преговоритъ, станаха нѣща, които унижаватъ не само правителството, но и нашата държава. Фабрикантитъ казаха: „Ние приемаме тия и тия условия, но ако задължите правителството да ни даде писмена декларация, че нѣма да внася нови законопроекти, съ които да измѣни митата“. Каза имъ се, че никой не може да даде гаранция, че действително правителството до прибиране на реколтата нѣма да измѣни митата. Както и да е, но това бѣше едно дръзко нахалство отъ страна на нѣкакви си 4—5 души чужди капиталисти. Водиха се преговори, споразумение не се склучи, цвеклопроизводителитъ се оставиха на произвола, и днесъ захарнитъ фабрики сж дръснали своитъ агенти да склучватъ отдѣлни договори. Каялийската захарна фабрика и тая въ Пловдивъ даватъ за тонъ цвекло 750 л., 2 кгр. захаръ и половината отъ кашата; Русенската и Горноорѣховската фабрики даватъ 34 пъти стойността

на килограм захар и половината от кашата, а Софийската — 600 л., 2 кгр. захар и половината от кашата. Както и да е, тъзи условия за българския цвеклопроизводител не сж износни. Българският цвеклопроизводител бше оставен сам на съдбата си. Това, според мене, е недостойно за едно правителство. Когато се събра въ Министерството на земледелието конференцията от цвеклопроизводители и представители на захарнитъ фабрики, г. министърът на земледелието, който трбваше да каже тежката си дума, за да изпълни това, което г. министър-председателят каза въ отговоръ на негово питане — че правителството е на страната на слабитъ — следъ като откри конференцията, каза: „Влзте въ връзки и се споразумейте“. Това ми напомня нашето положение въ време на Балканската война, когато ни казаха отъ вън: „Влзте въ преко споразумение“ — а то се знае, че който е по-силенъ, той ще наддълже. Азъ смвтамъ, че когато се касае за една реална политика, която засвга нуждитъ на нашето стопанство, нма две мнения по това: държавата трбва да стои на страната на слабитъ. Азъ намiramъ, че въ този пунктъ правителството е отстапило. То заяви велегласно навсвжде, че ще въпрегне капиталата да работи за народа и ще следи за това. Обаче азъ тукъ констатирамъ, че капиталътъ е счупилъ жеглата и не се върфа така лесно, като се върфа съ приказки, въ статии и въ агитационни речи. Туй е моето питане, на което искамъ да ми се отговори.

Председателят: Има думата г. министърът на земледелието и държавнитъ имоти.

Министър Я. Моллов: Г. г. народни представители! Питането на г. Цочо Братановъ не е това, което разви. Питането на г. Братановъ е следното: (Чете). „Известно ли му е на г. министра: първо, че захарнитъ фабрики отказват да сключатъ договори съ цвеклопроизводителитъ, и второ, какво е направено отъ страна на министерството и на правителството за защитата на цвеклопроизводителитъ, които съставляватъ значителна частъ отъ населението?“

На първия въпросъ отговарямъ, че не ми е известно захарнитъ фабрики да сж отказали да сключатъ договори съ цвеклопроизводителитъ. Вне самъ, г. Братановъ, потвърдихте това, като казахте, че сж се водили такива преговори. На мене бше отдавна известно, че се желае да се водятъ преговори и отъ страна на цвеклопроизводителитъ, и отъ страна на захарнитъ фабрики. И твърде естествено е, че както фабрикантитъ на захаръ иматъ интересъ да пуснатъ въ действие своитъ фабрики, въ които сж вложили капитали, така и цвеклопроизводителитъ иматъ интересъ да съятъ цвекло, за да изкаратъ нкакъвв доходъ. Отъ страна на министерството бше направено всичко възможно да се добере до данни, да узнае на каква база се сже цвекло въ други страни. Такива данни имаме за Чехия, Италия, Германия и Белгия. Събраха се сведения, какво би струвало производството на тонъ цвекло въ България, заслушаха се исканията на фабрикантитъ на захаръ, както и исканията на цвеклопроизводителитъ, и следъ това се свика конференция, въ която азъ заявихъ твържествено и категорично: за насъ е ценна и скъпа захарната индустрия, но за насъ е не по-малко скъпа и цененъ интересътъ на цвеклопроизводителитъ, затова апелiramъ къмъ дветъ страни да проявятъ отстъпчивостъ и да направятъ всичко възможно, за да се споразумейтъ, защото това е въ интереса и на индустриалцитъ, и на цвеклопроизводителитъ, и на народното стопанство. Това е единъ въпросъ отъ частноправенъ характеръ, това е една частна сдълка, където държавата може да посредничитъ. Азъ направихъ отъ своя страна всичко възможно, за да могатъ тхнитъ искания да се доближатъ, и мога да кажа въ това отношение се постигна значителенъ резултатъ: докато по-рано захарнитъ фабрики предлагаша да платятъ 300 л. за тонъ цвекло, днесъ Каялийската фабрика, както каза г. Цочо Братановъ, дава 750 л., плюсъ 2 л. на километъръ за превозване на цвеклото и известно количество захаръ. Врвно е, че Каялийската и Пловдивската фабрики проявиха по-голъма отстъпчивостъ. Сжпата отстъпчивостъ прояви и Софийската захарна фабрика. Тя нймаше мандатъ да решава въпроса, та трбваше да прати свой делегатъ въ Буда-Пеща, който още не се е върналъ. На каква база ще застане тя, не е известно. Ако е въпросъ за борба между захарнитъ фабрики и цвеклопроизводителитъ, такава борба се води съ Горноорховската и Русенската захарни фабрики, но ние

правимъ всичко възможно, за да се постигне споразумение. Азъ съмъ изненаданъ отъ изявлението на г. Братановъ, че министерството е оставило цвеклопроизводителитъ на тхната съдба, защото г. Пенчевъ преди една минута каза, че г. г. кметоветъ въ нкои села не позволявали на селянитъ цвеклопроизводители да съятъ, понеже кметоветъ искали да наложатъ на населението да сже цвекло по ценитъ, които е опредѣлило министерството. Установихме една цена и апелiramъ къмъ фабрикантитъ да я приематъ, за да може да се сже цвекло. Въ всъки случай днесъ сме много по-близо до онази цена, която е реалната, действителната. Базата, която искатъ да прокаратъ Русенската и Горноорховската фабрики, има много удобства и преимущества, обаче тя не е за нашитъ условия. Ние правимъ всичко възможно представителитъ на Русенската и Горноорховската фабрики да отстапятъ отъ становището, на което сж застанали — да се цени цвеклото по процента захаръ, който съдържа — защото нма да може да се прави никакъвъ анализъ и населението още не е дорасло до онази ниво, да може да защити интереситъ си както трбва. Въ всъки случай за насъ сж скъпи интереситъ на цвеклопроизводителитъ, интереситъ на слабитъ, и правимъ всичко възможно, което е въ силитъ на властта, за да може да се наложи една действителна цена. Но по-нататкъ отъ това не може да се направи. Какво може да направи правителството съ оргнитъ, съ които разполага, то е другъ въпросъ и не му е тукъ мѣстото да се говори. Въ всъки случай ние държимъ извъредно много на цвеклопроизводството, и дължа да заявя, че безъ захарна индустрия нма цвеклопроизводство и безъ цвеклопроизводство нма захарна индустрия; тж сж две работи неразривно свързани и трбва да се върви по диагоналъ и да се търси пътя на споразумение. Захарната индустрия е необходима за нашето селско стопанство, защото тя го индустриализира и му дава възможностъ да прогресира. Сжщевременно селското население, като е съзнало това, трбва да направи възможното да се доближи исканата отъ него цена до онази цена, която захарнитъ фабрики при реалнитъ условия могатъ да дадатъ. Отъ страна на Министерството на земледелието е направено всичко възможно, дори е казано нщо повече: че оргнитъ на Министерството на земледелието ще изпълнятъ своя дългъ на хора, които има да проповѣдатъ между земледѣлското население да засвва онзи култури, които могатъ да му дадатъ по-голъми доходи. Ако захарното цвекло не може да възнагради труда на селянина, то той ще се заеме да сже друга култура, която ще му даде по-голъмъ доходъ. Това мога да отговоря на г. Братановъ.

Председателят: Г. Братановъ! Имате думата, за да кажете дали сте доволенъ отъ отговора на г. министра на земледелието.

Ц. Братановъ (с. д.): Азъ смвтамъ, че този въпросъ за вмштелство на държавата и правителството въ стопанскитъ проблеми не е дребенъ. Ще си позволя да съобщя на г. министра, че имамъ оригиналитъ на новитъ договори, които захарнитъ фабрики разпространяватъ съ своитъ агенти.

Министър Я. Моллов: Г. Братановъ! Контрактитъ се изпращатъ още презъ есенята.

Ц. Братановъ (с. д.): Контрактитъ се изпращатъ презъ есенята, но следъ туй ги смвниха и сега има нови.

Министър Я. Моллов: То е свършено другъ въпросъ, какво ще се впише въ проекто-договора.

Ц. Братановъ (с. д.): Г-да! Понеже смвтамъ, че този въпросъ не е дребенъ, и за да могатъ да се изкажатъ и другитъ групи, какъ разбиратъ вмштелството на държавата въ стопанскитъ проблеми, заявявамъ, че не съмъ доволенъ отъ отговора на г. министра на земледелието и обръщамъ питането си въ интерпелация.

Председателят: Минаваме къмъ първа точка отъ дневния редъ — първо четене законопроекта за изменение, допълнение и отмѣнение на чл. чл. 8, 10 и пр. отъ закона за народното просвѣщение.

Има думата г. министърът на народното просвѣщение.

Министър-председател А. Ц. Цанков: Г. г. народни представители! Слушахъ съ голъмо внимание разиска-

ниятъ върху измѣненіята, които правя на досега действувания законъ за народното просвѣщение и често пѣти падахъ въ недоумение, като виждахъ, че никаква съществена критика не се прави на тѣзи измѣненія. Повдигнаха се въпроси по-странични, въпроси, на които, може-би, мѣстото имъ бѣ да се разискватъ при бюджета на Министерството на народното просвѣщение, но нѣщо съществено, една системна и сериозна критика на предлагания законопроектъ, азъ не чухъ. При все това, ще искамъ предъ васъ, г. г. народни представители, да изложатъ както мотивитѣ, които сж ме водили при прокарването на тѣзи измѣненія, така също и разбираніята на правителството по голѣмия въпросъ за просвѣщението на българската нация и специално на подрастващото младо поколение.

Всѣкога, когато човѣшкитѣ общества сж преживѣвали дълбоки обществени или стопански кризи, погледътъ на общественка се е спиралъ да дири средства за лѣкуването на ранитѣ, предизвикани отъ тѣзи кризи и между средствата за лѣкуването имъ не последно мѣсто е отредено и на училището. То се е възхвалявало и укорявало въ зависимостъ отъ това, дали е имало подемя или падение въ общественя животъ. У насъ почти винаги, когато страната е преживѣвала нѣкоя по-дълбока, по-трайна или по-малотрайна обществена криза, ние сме се спирали въдърху българското училище и директи неджизитѣ въ обществото, често пѣти, погрѣшно разбира се, сме намирали тѣзи неджизитѣ и въ самото училище. Азъ казвамъ, че погрѣшно сме дирили неджизитѣ или сме вилили училището като изворъ на социалнитѣ злини, затова защото училището и учителътъ не сж нищо друго освенъ единъ между многото, но единъ отъ важнитѣ инструменти за движението на науката и социалния напредѣкъ на обществото. И отъ манипулирането съ този инструментъ отъ страна на общественя и държавникъ е зависѣлъ и успѣхътъ и резултатитѣ, които училището е могло да даде. Съ една правилно поставена целъ, при едно правилно ръководство, училището, държейки винаги смѣтка за голѣмитѣ идеи, които движатъ дадена епоха, е давало своитѣ благотворни и полезни резултати; и обратното, въ ржцетѣ на неопитенъ общественикъ и държавникъ или на такъвъ съ предвзети разбиранія, съ предубеждения, училището е давало и своитѣ отрицателни резултати, но то само за себе си, като институция, не може да бжде винено за успѣха или неуспѣха въ едно общество. Училището е единъ живъ организъмъ. То е срѣдище не само за даване на знания, но и на възпитание, т. е. култивирание на качества и добродетели въ младия гражданинъ, които да го направятъ полезенъ членъ на дадено общество въ известна епоха. И затова то мѣни своята външна физиономия, вътрешна организация и цели, които има да преследва, въ зависимостъ отъ идеитѣ, които движатъ дадена епоха. Ако направимъ една историческа справка, ще видимъ, че голѣмитѣ идеи на времето, които сж движили човѣшкия напредѣкъ, всѣкога и първоначално сж получавали своето отражение най-напредъ въ училището. Така напр. Коменски, известенъ славянски педагогъ и методикъ . . .

имате право да говорите и да ме обвинявате, че чета лекция на прогимназия. Но тъкмо този апострофъ е едно доказателство, че имате нужда да Ви чета една лекция.

Д. Кьорчевъ (н. л.): Азъ ще Ви докажа, че Вие сте ограничени.

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Ще го докажете!

Д. Кьорчевъ (н. л.): Бюджетитѣ идатъ, тамъ ще Ви го докажа.

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Бюджетитѣ идатъ, но и тамъ ще се объркате като лѣтелъ въ калчища.

Д. Кьорчевъ (н. л.): Вие достатъчно сте се объркали. (Възражения отъ сговориститѣ)

Председателътъ: (Звъни)

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Голѣмитѣ идеи, на които носители се явиха и голѣмитѣ човѣшки умове, се възлютиха въ училището. И затова азъ цитирамъ тѣзи голѣми умове, какъвто е Коменски, който сжскалъ съ схоластиката и даде нова насока на училището; цитирамъ и Джонъ Локъ, който постави наравно съ душевното възпитание и физическото; цитирамъ и Русо, който издигна като принципъ въ възпитанието свободата на детето, за да се култивира въ него инициатива както въ мисълта, така и въ деяніята. Мога да цитирамъ и всички още останали, цѣла плеяда отъ учени хора, които, като изнесоха голѣмитѣ идеи, движачи епохата на нашия вѣкъ, ги възлютоваха въ училището. Тѣзи идеи ниенѣха една по-диръ друга, но тѣ се синтезираха въ училището и създадоха отъ него една здрава стройна система.

Елохитѣ се движатъ отъ общественитѣ водители, така както и маситѣ се водятъ отъ общественитѣ водители. Людитѣ, които носятъ идеитѣ и водятъ народа, тѣ напжтствуватъ, тѣ ръководятъ и голѣмитѣ основи или голѣмитѣ принципи, които лѣгатъ въ училището.

Какво представлява българското училище? И българското училище, като единъ живъ организъмъ, е било винаги неразривно свързано съ държавния и общественя животъ на нашата страна. Припомнете си неговата роля до освобождението. То бѣше срѣдището, кждето се обучаваше не само на грамотностъ българскиятъ младежъ, но въ него се култивираха и добродетелитѣ на гражданско съзнание, на воля и инициатива — воля и инициатива, които му внушиха куражъ да се бори срещу робството. И въ това отношение българското училище изигра единъ видъ една революционна роля.

Но съ освобождението на страната, при новото устройство на българската държава се започна преустройството на българското училище. То трѣбваше да се нагоди вече къмъ новитѣ нужди и къмъ новитѣ условия на живота. И трѣбва да признаемъ тукъ, за честта на всички наши ратници, градили тогава българското училище, че тѣ сж налучили правия пътъ и сже съ създаването на България дадоха една здрава, издржана, отговаряща на духа на новото време училищна система. Първата заслуга се пада на известния нашъ съотечественикъ и руски ученъ Маринъ Дриновъ и неговиятъ наследникъ, като министъръ на народното просвѣщение, Гюзелевъ. Двамата тѣ — първиятъ начерта схемата, вториятъ я доизгради — дадоха първата организация и форма на българското училище. Принципитѣ легнали въ българското училище, останаха неизблеми дори и до днесъ.

По-нататкъ, животътъ кипи, той създава една борба отъ идеи, която борба отъ идеи между консерватори и либерали не можеше да не се отрази и върху нашето училище. Като синтезъ на тази борба се явява и първиятъ строенъ законъ за организиране и устройство на българското училище отъ 1891 г. отъ покойния Живковъ, сжко така единъ отъ голѣмитѣ зидари на българската школа. Живковъ доразви въ още по-стройна система онова, което бѣше започнато преди него отъ Дриновъ и Гюзелевъ. Той установи и разграничи основното образование отъ прогимназияното, прогимназияното отъ срѣдното гимназияно, висшето и специалното образование у насъ. Той урегулира и издржката на нашето училище, като една частъ остави върху държавата, друга — върху общинитѣ, а трета — върху окръжията. Той допусна също така да се прояви и частната инициатива. Редятъ се много ми-

Д. Кьорчевъ (н. л.): Прогимназия ли е тукъ?

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Какво казахте?

Д. Кьорчевъ (н. л.): Казахъ, дали тука е прогимназия или Народно събрание?

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Вие имате нужда да слушате.

Д. Кьорчевъ (н. л.): Азъ считамъ, че това е признакъ на най-голѣма ограниченостъ.

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Единъ про-такъ като Васъ нѣма право да говори за ограниченостъ.

Д. Кьорчевъ (н. л.): Не обиждайте, нѣмате право да обиждате. Вашата интелектуална ограниченостъ ми е позната.

Председателътъ: Г. Кьорчевъ! Ако сте седнали тукъ (Сочи крайната лѣвица), за да провокирате, моля Ви се, заемете мѣстото си тамъ (Сочи центъра).

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Г. Кьорчевъ! Вие сте единъ обърканъ общественикъ и най-малко Вие

нистри, правят се много опити, но всички тѣ не допринасят почти нищо смѣстено, за да се видоизмѣни и да се внесе нѣщо ново въ онова, което Гюзелевъ и по-късно Живковъ създадоха. Правят се само алюзии или, по-право нека кажа, правят се опити да се вмѣкне идеята за професионализирането на нашето образование — единъ въпросъ, който въ последствие повдигна толкова голѣми и шумни спорове както въ обществото, така и между нашето учителско тѣло — между водителитѣ на педагогическата мисль. Едва по-късно Шипмановъ направи една малка реформа, която се отнасяше до гимназиитѣ, като разграничи пълната класическа гимназия отъ полукласическата и отъ реалната. Това бѣше най-сжестественото мѣроприятие на Шипмановия законъ. Едва, обаче, въ 1909/1910 г. се вотира новъ законъ, който остана въ сила до времето на г. Омарчевски — законътъ, който е известенъ на всички васъ и който носи името на тогавашния министъръ на просвѣщението г. Никола Мухановъ. Този законъ е единъ синтезъ както на борбитѣ около организацията на училището, така сжко и на идеитѣ борби около задачитѣ и целитѣ на училището. Въ изработването на този проектъ участвуватъ най-вещи педагози учители и той се изтъква като законъ, който отговаря на схващанията на онѣзи, които боравятъ съ учебното дѣло, и намѣри одобрението не само на Парламента тогава, но и одобрението на обществото и на учителското тѣло. Този законъ остана действувашъ до 1921 г. Съ този законъ се установява може-би окончателно най-завършената училищна система, която нашата страна, следвайки пътя на развитието на западна Европа, може да има. Той решава и ликвидира съ всички спорове, които се водятъ у насъ относително целитѣ и характера на българското училище. Дали ще останемъ при класицизма или при реализма, дали ще професионализираме образованието — всички тѣзи проблеми, които вълнуватъ и досега както обществото, така и учителството, намиратъ своето разрешение въ този законъ, и го намиратъ по единъ правилень начинъ. Не се дава превесъ, като една единствена, изключителна система, нито на единия, нито на другия видъ училище. Но въ основата на нашето срднѣно образование остава онова, което ние винаги сме разбирали подъ понятието гимназия: класическа или реална — една система, която отговаря на системата на цѣла срдна Европа; единъ типъ училище, който е изработенъ като резултатъ отъ дълги борби, въ продължение на дълги десетилѣтия, въ западно-европейския културенъ свѣтъ.

Нѣколко дребни грѣшки се допуснаха въ тоя законъ, които може-би времето щѣше да корегира. Тѣзи грѣшки бѣха, че законодателятъ отдѣли прогимназията отъ гимназията и създаде основно училище отдѣлно за себе си, прогимназияно училище сжко отдѣлно за себе си и гимназия отдѣлна. Грѣшката е тамъ, че гимназията и прогимназията, както това е въ западна Европа, трѣбваше да бждатъ слѣти. Слѣти заедно, и учителскиятъ персоналъ щѣше да бжде общъ — за гимназията и за прогимназията — а въ такъвъ случай можеше да се прави по-добъръ подборъ на учителскитѣ сили. Тогава гимназияното образование би започвало отъ I класъ и би продължавало до VIII класъ. Но азъ казвамъ, че тази грѣшка е несажествена и нея може-би времето ще я поправи.

Едва войната, цѣлнйтъ свѣтъ живѣе въ епоха на кипещъ. Настѣпватъ тукъ-тамъ неспокойни революционни времена, ала при все това въ централна Европа не се правятъ опити за нови форми и системи въ срднѣното училище. Тамъ има други опити, отнасящи се до методиката на образованието. Въ Русия, която преживѣ една революция, се предприематъ реформи и въ полето на образованието. Събаря се онова, което бѣше създадено тамъ отъ дълги столѣтия, копирано или имитирано отъ западния културенъ свѣтъ, но приспособено на мѣстна почва. Въ основата на руското образование, на новото образование въ съветска Русия лѣга началото на така наречената пролетарска култура, което значи, училището да се сведе до масата, а не то да служи като единъ инструментъ за издигане на масата. Това значи още, да се даде превесъ и по-голѣмо почитание или да се издигне въ культъ физическиятъ трудъ за смѣтна на интелектуалнитѣ способности. И затова днесъ Русия нѣма училище. Руското училище е разрушено, то тепърва трѣбва да се създаде. То се създава, но се създава като се връща назадъ отъ тамъ, гдето бѣше стигнало.

Опитъ за нова реформа се прави и у насъ, съ последния законъ на г. Омарчевски. Въ тоя законъ се цели да се пригоди — както се разва, въ мотивитѣ на самия

законъ — да се приспособи българското училище къмъ новитѣ нужди и къмъ новитѣ вѣнения въ българския животъ, и се въвежда една цѣла нова система въ нашето срднѣно образование. Напредѣтътъ въ тоя законъ е тоя, че основното и прогимназияното образование се прави задължително за младежи отъ двата пола до 14-годишна възраст — единъ напредѣкъ, който не може да не бжде санкциониранъ и възприетъ отъ всички. Върху тоя фактъ нѣма да кажа нищо, освенъ самъ да одобря туй видоизмѣнение. И азъ смѣтамъ, че у насъ трѣбва да се продължи периодътъ на задължителното образование, че основното училище е съвсемъ недостатъчно — отивамъ по-нататкъ — че дори и прогимназияното училище е недостатъчно. Но тукъ държавата, както това съмъ предвидѣлъ въ законопроекта, ще трѣбва да вземе мѣрки и да подири средства за да допълни образованието на оная младежъ, който не може да свърши гимназия, а остава само съ прогимназиялно образование.

Въ основата на нашитѣ срдни училища остава по закона на Омарчевски трикласната реалка, реалката съ три класа: четвърти, пети и шести. Младежътъ, който свърши прогимназия, може да постѣпи въ реалката съ три курса и отъ реалката той вече — по тоя законъ — има отворени вратитѣ на гимназията, съ два курса, на различнитѣ професионални училища, които въ България не сжществуватъ, но сжществуватъ само на книга въ самия законъ.

Съ какво собствено се характеризиратъ промѣнитѣ и цѣлата структура на образователната система на бившия режимъ? Както казахъ, характеризира се най-напредъ съ това, че реалката остава основа на цѣлото срднѣно образование. Характеризира се още съ това, че всички училища безъ разлика, се централизиратъ въ едно ведомство — въ ведомството на Народното просвѣщение. Характеризира се още и съ това, че реалката, като основа на срднѣното образование, трѣбва да напѣти ученика въ една цѣла система отъ професионални училища. Но, като се съкратява срокътъ на гимназияното образование на 2 години само, законодателятъ проектира, безъ да ги е създаде, цѣла система отъ професионални училища и иска да професионализира образованието въ България, за да може, както каза вчера и г. Минчо Дилановъ, то да се приспособи повече къмъ стопанскитѣ нужди на нашата страна.

Тоя законъ така, както е, ме застава да обясня и мотивирамъ още по-добре системата, която възприемамъ азъ съ предлаганитѣ измѣнения, съ рискъ да бжда пакъ обичнонъ, че ще ви предамъ една лекция, като на прогимназиялни ученици, върху ржководнитѣ идеи, които лежатъ въ срднѣното образование на всеки единъ народъ, а така сжко и на нашия народъ.

Да си зададемъ въпроса: може ли въ една система на срднѣно образование да се постави като основа реалката или реалното образование, или може ли въ такава една система да поставимъ само класическото образование, или може ли вмѣсто едното и другото да професионализираме така, както проектира сега действащиятъ законъ, цѣлата образователна система на нашата страна? Г. г. народни представители! Не може, не само не може — не бива да се дава превесъ на едната или на другата система на образование. Ние не можемъ да имаме нито само реални гимназии и да поставяме реализма въ основата на нашето училище, нито само класически гимназии, нито пъкъ може професионалното образование, дори когато държавата има достатъчно средства за него, да измѣсти общото образование. Споровѣтъ около реалното или класическото образование, които сж сжществували дълги години въ западна Европа, сж се водили и у насъ и често пъти сж вземали погрѣшно направление, съ рискъ дори да компрометиратъ цѣлата наша училищна система. Тази опасностъ най-сетне получи реаленъ изразъ въ сегашната система — системата на г. Омарчевски.

Защо не можемъ да имаме нито само реални гимназии, нито само класически гимназии, нито пъкъ само професионални училища? Не разбирамъ изключително, но единъ да продължаватъ надъ другитѣ. Реалната гимназия и класическата гимназия — която по право трѣбва да наречемъ не класическа, а хуманитарна гимназия — реалната гимназия и хуманитарната гимназия отговарятъ на двата голѣми клона въ науката: опитнитѣ и приложни науки, къмъ подготовката на които ни води реалната гимназия и хуманитарнитѣ, философскитѣ или обществени науки, къмъ подготовката на които ни води хуманитарната или, както обикновено се казва у насъ, класическата гимназия. Това сж двѣтъ основни срдни учи-

лица, които подготвяват младежта за единия или за другия клонъ на наукитѣ. Професионалното училище е третата гранка въ общото стѣбло, която върви паралелно съ другитѣ две, но която, както никъде въ свѣта, така също и у насъ никога нѣма да измѣсти — и никой не бива да си прави за това илюзията, а и всички опити сѫ погрѣшни и пакостни — гимназията, реална и класическа, т. е. хуманитарна. Защо? Защото професионалното училище — третиятъ типъ училище — засѣга вече практическия животъ и подготвя младежта за практическа и техническа работа. Освенъ това, споредъ тази система, професионалното училище не може да измѣсти гимназията и затова, защото каквото и да правимъ, науката, висшата наука ще се създава и култивира само въ висшитѣ училища — университети, политехники, академии и др. специални висши учебни заведения. Професионалното училище е неразривно свързано съ самия животъ, винаги е въ контактъ и държи връзка съ напредъка или упадѣка на стопанския животъ на една страна. Този фактъ, самъ по себе си, ни дава и обяснението защо у насъ, въ България, на професионалното образование не върви, защо то, въпрѣки добритѣ грижи понѣкога, които държавата проявява, то не прогресира и не дава нужнитѣ успѣшни резултати, защо, то често пѣти у насъ, по подражание на нѣкои чужди образци, е изпреварило развитието и нуждитѣ на живота. Вземете историята на което щете наше професионално училище. Припомнете си напр., историята на двѣтѣ днесъ хубави, добре организирани и съ добри резултати земеделски училища: „Образцовъ чифликъ“ край Русе и земеделското училище въ Садово. Това бѣха училища, които едвамъ въ последното десетилѣтие взеха да даватъ питомци, годни за нашия животъ, а по-рано даваха младежи, които ставаха чиновници или учители, но не отиваха да приложатъ своя трудъ въ земеделството. Вземете и нашитѣ занаятчийски училища. Нѣкогашното грѣнчарско училище край София, желѣзолѣярното училище и пр. едвамъ пакъ въ последното десетилѣтие захванаха да даватъ питомци, годни за живота, затова, защото нашиятъ стопански животъ взе да се развива по-интензивно, да се модернизира и да дѣри квалифициранъ трудъ и подготвенъ работникъ или ръководителъ на предприятията. Докато по-рано производството бѣше запазило своитѣ примитивни форми, питомцитѣ излизаха отъ тия училища надживѣли времето си и естествено е, че не можеха да намѣрятъ приложението нито на своитѣ знания, нито на своята опитностъ, нито на своя трудъ.

Съ напредъка на стопанския животъ и особено съ въвеждането на интензивнитѣ форми на производство, както въ земеделството, така и въ промишлеността и търговията, паралелно съ тоя напредѣкъ ще се разрастватъ и живѣятъ и професионалнитѣ училища. Но тѣ, както въ никоя държава — нито даже въ Германия, дето тѣ сѫ най-добре развити и организирани — никога нѣма да измѣстятъ общото образование, гимназията, реална или класическа, защото тѣ иматъ друго предназначение, различно отъ предназначението на гимназията. Сегашниятъ законъ, като въведе реалката като типъ или като основа на сръдното образование и като се постара да начертае една цѣла мрежа отъ разни професионални училища, като захванете отъ духовнитѣ семинарии, фелдшерски, акушерски училища, шивални и пр. и пр., свѣрши съ това, че той не можа да създаде нито едно ново училище, нито да подобри сега съществуващитѣ, а само наводни нашата страна съ твърде много реалки. Въ България въ тоя моментъ има около 127 реалки. Азъ ще ви приведа нѣколко числа, за да видите какво представлява тая наша система въ сравнение съ други западноевропейски страни, за да разберете хаоса и неправилнитѣ насоки, които се даватъ съ тая система на нашето учебно дѣло. Ние имаме въ България 34 гимназии мъжки и девически; имаме 17 педагогически училища и 127 реалки. Една гимназия у насъ се пада на 145 хиляди жители кръгло. Въ Белгия една гимназия се пада на 198.830 жители. Ние имаме повече гимназии релативно, отколкото Белгия, защото Белгия въ тоя моментъ е два пѣти по-голямъ по население отъ насъ. Ние имаме 17 педагогически училища или едно педагогическо училище се пада у насъ на 290 хиляди жители, а въ Белгия се пада на 1.888.000 жители.

Нѣкой отъ сговориститѣ: Затова сме много възпитани!

Министър-председателъ А. Ц. Цанковъ: Ние напредваме! — Въ Норвегия, която се сочи за примѣръ, едно педагогическо училище се пада на 216.000 жители.

Въ Ромъния едно педагогическо училище се пада на 301 хиляди жители, а въ Сърбия на 375 хиляди жители. Нѣмамъ данни за гимназитѣ, но имамъ такива за реалкитѣ. Ние имаме всичко 127 реалки. Една реалка се пада у насъ на 39 хиляди жители, а въ Белгия — на 54 хиляди жители; въ Швейцария — на 43 хиляди жители; въ Ромъния — на 205 хиляди жители; въ Сърбия — на 86 хиляди жители. Ние сме преварили, както виждате, не само нашитѣ съседи, но и нѣкои отъ западноевропейскитѣ страни. Нѣмамъ нищо противъ, както и никой не би ималъ нищо противъ това — може-би това да е доказателство, че нашиятъ народъ обича училището и вѣрно е, че обича училището — но въпростъ е въ какво положение се намира този типъ училище, какъ се издържа, съ какви средства, какви помѣщения има, какъвъ учителски персоналъ и пр. и пр. — трѣбва да знаемъ всичко това, за да бѣде картината пълна. Ако имахме тия сведения азъ съмъ сигуренъ, че тѣ нѣма да бѣдатъ въ наша полза. Азъ самъ имамъ нѣкои данни, тѣ сѫ въ наша вреда, затова защото този голѣмъ брой училища, повечето отъ тѣхъ, сѫ въ крайно негодни условия, дѣцата заболѣватъ, както това изгькна многоуважаемиятъ г. д-ръ Руменовъ — много отъ тѣхъ гинатъ въ училището, загубватъ живота си, оставатъ неджтави и пр. Това не е прогресъ! По-хубаво е да има по-малко училища, но децата да се чувствуватъ, че сѫ наистина въ училище, гдето тѣ прекарватъ голѣма частъ отъ времето и отъ живота си.

Но азъ се връщамъ пакъ на голѣмия и кардиналенъ въпросъ: какво трѣбва да бѣде нашето училище? Сегашниятъ законъ дава превесъ или туря въ основата реалката и реалното образование и измѣства класицизма, като го схваща само въ изучаване на латински и грѣцки езици, измѣства сѣщинската гимназия — хуманитарната и ѝ остава само 2 години. Въ 2 години питомецътъ трѣбва да свѣрши гимназия! Г. г. народни представители! Реалното образование, така както то въ последствие се явява като основа на сръдното училище въ западна Европа, води началото си твърде отдавна, още 14 и 15 столѣтието, по времето на религиознитѣ борби и особено по времето на реформацията. Реформацията поведе борба срещу католицизма, срещу авторитета на папството и следователно срещу католическото училище, което презъ сръднитѣ вѣкове бѣше доминирующа форма на училището. Реалното образование се явява като реакция на сръдновѣковното, схоластическо, черковно-католическо училище и то си има своитѣ резони. Трѣбва да признаемъ, че тая борба, изразена въ реалното училище, принесе една колосална заслуга на човѣшкия прогресъ, защото освободи човѣшката мисль отъ авторитета на църквата и отъ схоластическата догма. Великитѣ реформатори поведоха борбата и великитѣ ученици на времето си, като Беконъ и Декарта и после Коменски нанесоха последнитѣ удари на сръдновѣковната схоластика и схоластическо училище. Съ развитието на математиката и на природнитѣ науки тѣ дадоха нови полети на образованието и на човѣшката мисль. Това училище или това реално образование върви паралелно съ развитието на капитализма. Машината не само си пробива пътъ въ производството, но тя завоюва постепенно, съ по-бързъ или по-бавенъ темпъ, всички отрасли на промишлеността; машината почива на математиката и на модерната механика. Затова съ разработването на математиката и модерната механика, се създаватъ и научнитѣ основи на реалистическото образование. Голѣмитѣ математици и голѣмитѣ природоизпитатели, които сѫ живѣли въ тази епоха, даватъ насока на училищната система и на учебното дѣло.

Този процесъ върви до края на XVIII вѣкъ. Отъ края на XVIII вѣкъ и първата половина на XIX-я, педагогическата мисль се връща, или по-право не се връща — не може да се каже, че се връща — но дѣри ново училище, което да подготви младежа за усвояването не само на природнитѣ, но и на общитѣ хуманитарни науки. И намира това училище въ хуманитарната гимназия. Тя се ражда и заночва да живѣе паралелно съ реалното училище. И не само това, но дори се явяватъ моменти, когато тя застрашава да измѣсти реалната гимназия.

Хуманитарната гимназия е свързана съ развитието на философията и литературата въ края на XVIII-я и въ началото на XIX-я вѣкъ. Спомнете си, че презъ това време живѣятъ най-голямитѣ мислители, каквито нашиятъ вѣкъ познава. Тогава живѣе Кантъ, великиятъ философъ, съ универсаленъ умъ; литературата достига най-голямъ разцвѣтъ; въ тая епоха живѣятъ най-голямитѣ поети и писатели, голѣмитѣ жени на вѣка и историята, езикознанието,

философията и пр. и изобщо всички хуманитарни науки, както и изящният изкуства, цвятят и напредват. Въ срѣдна Европа се създаде единъ новъ подеъмъ, подеъмъ, който надига не техниката, а човѣшкиятъ интелектъ. И като изразъ на тоя подеъмъ, на тая нужда въ живота, се дири да се създаде едно училище, което да я задоволи. Създава се хуманитарната гимназия. Това е втората, паралелна форма въ общата система на срѣдното образование. Така се създаватъ и вървятъ, и напредватъ, рѣжа за рѣжа, допълващи се една друга, тия две системи, които лѣгатъ и досега лежатъ въ основата на срѣдното училище въ цѣлия културенъ свѣтъ безъ разлика. Дори въ въ Швеция и Норвегия, отдето често пъти се черпятъ примѣри, за да ни се посочи пътя, по който България трѣбва да върви, и тамъ класическата и реална гимназия е основа на срѣдното образование.

Очевидно е, че ако България трѣбва да държи смѣтка за правилнитъ насоки на своето учебно дѣло и за правилнитъ нормалнитъ пѣтица на своя прогресъ, тя не може да прави изключение. България, бедна, лишена отъ средства, както материални, така и интелектуални, не може да прави експерименти съ ситеми, които не съществуватъ никѣде въ свѣта като общи и преобладаващи, каквато е системата на г. Омарчевски.

Какви сж резултатитъ отъ реалката? Тя, наистина, просъществува кратко и, може би, да не сж съвсемъ безъ основание и безъ право ония, които ми възразяватъ: „Трѣбваше да я оставите нѣколко години, за да видите какви ще сж резултатитъ“. Но азъ виждамъ нейнитъ резултати, и тия резултати ги вижда всѣки непрезвѣтъ учителъ, вижда ги и всѣки добръ гражданинъ. Тѣ сж на лице. А тѣ сж: първо, създаване на една недоучена интелигенция — такава, каквато я очерта така хубаво, макаръ и често пъти пресилено и съ излишни закачки г. Киселовъ, отъ която quasi интелигенция обществото, а особено общество като нашето, е твърде много застрашено. Реалката преди всичко обезлюдява селото отъ интелигенция. Това може да ви се види, г-да, парадоксално, но то е фактъ. Колко сж онѣзи, които, като свършватъ реалка, ще се върнатъ въ село, за да поематъ занаята на родителитъ си? Не ще ли подирятъ тѣ да разширятъ своитъ познания и по-нататъкъ? И ако иматъ средства, разбирамъ, нѣма опасностъ.

Г. Пенчевъ (с. д.): Държавата да ги поеме.

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: А, държавата да ги поеме! Разбира се! Азъ ще Ви кажа какво сте поддържали Вие, г. Пенчевъ. Вие сте малко объркани въ тая работа. (Смѣхъ отъ говориститѣ) Вие въ конференци и вестници сте поддържали друго, а сега тукъ поддържате друго. Азъ ще говоря по тоя въпросъ.

Г. Пенчевъ (с. д.): Азъ казвамъ: толковъ по-добре, ако се заражда у селянина стремелъ да добие по-голямо образование.

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Ще дойда до това — азъ не го отричамъ. — Ако младежътъ не намѣри и нѣма средства да продължи своето образование въ гимназията или въ нѣкое професионално училище, какво става отъ него? Той се връща въ село разочарованъ, декласиранъ, недоволенъ отъ положението си, и съ основание недоволенъ. Съ недостатъчно знания, той трѣбва да дири приложението на своя трудъ въ града като дребенъ чиновникъ, като незначителенъ държавенъ служащъ, което още повече унижава неговото човѣшко достоинство. Той се чувствува действително недоволенъ. Ако — казвамъ на васъ, г-да, (Сочи социалдемократитѣ) — България бѣше една Швеция или Норвегия, която вие цитирате, ако общото културно ниво на нацията бѣше това на Швеция, азъ щѣхъ да бѣде сторонникъ на реалкитъ или на такива училища, които действително могатъ да дадатъ на детето известни знания, но които не го отчуждаватъ нито отъ поминъка му, нито отъ родителитъ му, а правятъ отъ него една по-голяма културна единица и нѣма опасностъ, че то ще преживѣе единъ атавизъмъ, както е у насъ. Онзи, който е свършилъ реалка и не разшири, не закрѣпи своето образование, и се върне въ село, той деградира. Вие отъ собственъ опитъ ще го видите. Ако нашето селско семейство, ако нашето селско стопанство бѣше така напреднало както е шведското, тогава да, тамъ азъ ще бѣда заедно съ васъ. Но ние сме една страна — въ какво положение? — назаднала, бедна, граичаща по-

нѣкога дори съ варварството. И какво става? Даваме образование на младежа, който често пъти не може да го асимилира, или, ако го асимилира, не може да го приложи. И естествено той се декласира и става елементъ, състава срѣда, въ която зловреднитъ противообществени идеи намиратъ най-добра почва за вирение.

Г. Пенчевъ (с. д.): Само това може да бѣде мотивътъ; никакви други съображения не сж отъ значение.

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Не само този е мотивътъ; има и други мотиви — азъ ще ги наведе. Този е единъ отъ многото мотиви. Вие говорите — и азъ искамъ пакъ да Ви отговоря — за образованието на нашата селска младежъ и селска интелигенция. Азъ винаги държа за това, и не ме е страхъ, напротивъ, смѣтамъ, че ще е добре, необходимостъ за страната, ако ние можемъ все повече и повече да издигаме нивото на нашия селянинъ, особено на младежъта. Но, когато издигате това ниво, трѣбва да създадете за младежа срѣда, въ която да се чувствува като културна единица и да оползотвори ония културни придобивки, които му е дало училището. Нѣма ли тая срѣда, азъ ви казвамъ, че той не само прѣживява разочарование, но той деградира. Това е фактъ, струва ми се неоспоримъ, и вие, ако сте безпристрастни, ще го видите и ще се убедите. Заради това на селската интелигенция, на оная, която нѣма възможностъ да се учи въ гимназии и Университетъ — а $\frac{1}{10}$ отъ нея нѣма тази възможностъ — ние дъримъ да дадемъ знания, които, като повдигнатъ нейното материално състояние, да подготвятъ, ако не тая генерация, идущитъ генерации, за едно по-високо културно ниво и, следователно, за придобиване на повече знания. Ние работимъ за издигане на материалната култура, съ която ще докараме издигането и на духовната култура на младежъта и населението. Азъ смѣтамъ, че този е правилниятъ пътъ, а не обратното — издигане на духовната култура, когато единичната живѣе при мизерни материални условия. Такава единица ще бѣде порочна и недоволна. Тя не е елементъ за поддържане на реда, тя е елементъ на дезорганизация, за безредие, за недоволства и т. н.

Г. г. народни представители! Ако даже приемемъ, че реалката може да бѣде основа на нашето срѣдно училище, тилъ на срѣдно училище, то ние сме длѣжни да си зададемъ и другя въпросъ: дали действително образованието, което се получава въ гимназията, при 2-годишния ѝ курсъ, е достатъчно, за да се подготви младежътъ за Университета, при сегашното състояние и организация на Университета? Азъ казвамъ, че гимназияното образование не се изразява въ изучаването на латински и грѣцки езикъ само, макаръ че и за тѣхъ дветѣ години сж съвсемъ недостатъчни. Това сж две дисциплини, необходими за ония, които ще учатъ медицина, философия, филология, история и т. н. За ония, които ще учатъ право или друга нѣкоя дисциплина отъ социалнитъ науки, латинскиятъ и грѣцкиятъ езикъ, може-би, да сж малко не-обходими, но за тѣхъ е необходимо да иматъ едно общо образование по история, литература, логика, психология и по цѣлата редица философски дисциплини. Питамъ се азъ: тѣзи две години, които предвижда законътъ, сж ли достатъчни, за да може тази материя, която е колосална и която нормално се разпредѣля на осемъ класа, сж ли въ състояние, безъ да изтощятъ и затѣпятъ младежа, да му дадатъ асимилирани знания, знания, които не само да ги заучи, но и да ги усвои и да може при всѣки случай, когато му сгаватъ потребни, да си послужи съ тѣхъ? На този въпросъ бихъ желалъ да ми се отговори. Азъ зная, че повечето отъ половината отъ всички васъ тукъ сж най-малко съ срѣдно образование и вие знаете какво дава гимназията. Може да има претрупаностъ на предметитъ, на програмата — върху това не споря.

К. Пастуховъ (с. д.): За програмата кажете.

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Ще дойда и на тоя въпросъ, г. Пастуховъ. Ако не се лутахме отъ реформа на реформа, а работѣхме върху методитъ на образованието и на програмитъ, ние щѣхме да разрешимъ този проблемъ много по-сполучливо, отколкото досега. Но досега ние се занимавахме само съ реформи: дали да има реалки, дали да има непълни гимназии, педагогически училища и т. н. Азъ мисля, че Вие, г. Пастуховъ, повече поддържате менъ, отколкото Вашиятъ приятелъ.

К. Пастухов (с. д.): Азъ не Ви възразявамъ; обръщамъ само вниманието Ви, че това е единъ важенъ въпросъ. Тукъ много пъти сж разисквани законопроекти за измѣнение на закона за народното просвѣщение, но никога на този въпросъ не е обръщано внимание.

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Ще дойдемъ до него.

К. Пастухов (с. д.): Вие сте шефъ на министерството, на началниците на отдѣленията въ него, отъ които всѣки единъ мисли, че неговиятъ предметъ е най-важниятъ и като дойде до неговия предметъ, гледа да претупа материята съ него, като изкарва предмета важенъ.

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Понѣкога е така. — Азъ мога да Ви кажа за Университета — билъ съмъ тамъ — че и въ него програмата е претрупана.

К. Пастухов (с. д.): Тамъ е малко по-друго.

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Не е по-друго. То е най-главниятъ въпросъ, който имамъ предъ видъ — това е реформата за даване знание на младежта.

К. Пастухов (с. д.) Опжтвания.

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Да, опжтване. — Но, казвамъ, ако реалката трѣбваше да бѣде основата на нашето срѣдно училище съ 2-годишна гимназия, то, естествено, законодателятъ трѣбваше да направи една реформа и въ нашето университетско образование, но той тогава не можа да направи тази реформа, защото университетското образование е общо, то е еднакво въ цѣлия свѣтъ. И докато въ културния свѣтъ, въ континентална Европа, имаме тази система на университетите, ние не можемъ да имаме по-друга система на срѣдно образование, отъ гимназиялната. И тамъ е вториятъ и основенъ дефектъ на сега съществующия законъ.

Но на менъ ще се възрази: да, но отварятъ се професионални училища. Азъ питамъ: колко сж тѣ, кои сж тѣ и какъ се тѣ отварятъ? Колко професионални училища има у насъ? Заедно съ женскитѣ курсове по мода и домакинство, тѣ сж 15—16 училища. Азъ прибавямъ още 3—4 професионални училища — земеделскитѣ училища, които сж съвсемъ недостатъчни, едно юнкерско училище, една Духовна семинария — и повече отъ това ние нѣмаме. Къде е тая мрежа отъ много добре уредени и отговарящи на нуждитѣ на времето професионални училища, а най-вече отговарящи на последната дума на техниката, защото едно техническо училище трѣбва да държи контактъ съ развитието на техниката. Къде сж тия училища, които могатъ да погълнатъ тая младежъ отъ хиляда, две хиляди деца, които реалкитѣ ежегодно ще пускатъ? Нѣма ги. И затова ето каква тенденция има: отначалото и на края на учебната година съмъ огруннатъ съ ходатайствъ за реалкитѣ да се обрѣщатъ въ пълни гимназии — реални или класически, безразлично, но гимназии. И прави сж хората да искатъ това, защото какво ще стане съ тази младежъ? Е добре, може ли да вървимъ въ тоя пътъ, възможно ли е, и ако е възможно, най-сетне, полезно ли е? Нито е възможно, защото нѣма средства, нито е полезно, защото ние не можемъ да концентрираме нашето образование само въ гимназията. Азъ казахъ, че това сж тритѣ клона, които вървятъ ржка за ржка, всѣки споредъ времето си, споредъ епохата си, споредъ условията въ дадено време.

Следъ тия обяснения, следъ тая мотивировка, която азъ давамъ, за да обясня, г. г. народни представители, кое застави правителството и Министерството на народното просвѣщение да внесе измѣненията, които сж предметъ на вашето внимание, азъ искамъ да се спра вече конкретно на самитѣ измѣнения.

Още вчера ми се направи възражение тукъ, че азъ правя една поправка, която смѣтамъ, че е редакционна, а не принципиална, по същество, на чл. 26, като въ текста: (Чете) „Тѣхната целъ“ — на основнитѣ училища — „е да положатъ основата на една хармонично развита личност, годна да стане полезенъ членъ на едно трудово общество и да ѝ дадатъ нужнитѣ познания“ и т. н., азъ изхвърлямъ думитѣ „едно трудово общество“, които замѣнямъ съ думата „обществото“. Казвамъ, че това е само една редакционна поправка, защото — както вчера единъ отъ г. г. народнитѣ представители, мисля г. Михайловъ, като запоставя г. Дилкова, казва: „Обществото е сѣбѣ и ще бѣде трудово: има общество, което да не е трудово“. Може да има споръ за използването

благата отъ труда и за разпредѣлението тежеститѣ на труда — тамъ можемъ да споримъ — но всѣко общество почива на три принципа: правото на частна собственост, на наследственото право и, въ стопанско отношение, на раздѣлението на труда. Всѣки отъ насъ върши по нѣкоя работа, всѣки отъ насъ има дѣлътъ въ общия националенъ трудъ и наспоредъ тоя дѣлътъ той се ползува и отъ националнитѣ блага. Ще споримъ правилно ли, достатъчно ли се ползува той, по обществото е и ще бѣде винаги трудово, не може да бѣде друго. Ако ли законодателятъ с мислитѣ да създаде онова, което се казва днесъ въ модерната педагогика трудово училище, то е другъ въпросъ. Но той, очевидно, не е мислилъ това, защото трудовото училище не е и още не може да бѣде — единъ денъ може да стане, но азъ се съмнявамъ твърде много и въ това — основниятъ типъ на основното образование. Може само трудовиятъ принципъ, практическото манипулиране съ известни знания да се прилага, но това не е едно трудово училище, както казватъ господата (Сочи комуниститѣ), то е само единъ методъ на обучение, а методитѣ на обучението не обуславятъ една система, както мислятъ тѣ.

Други съществени и важни измѣнения въ закона сж, че азъ разхвърлямъ и пренасамъ разнитѣ професионални училища — повечето отъ които, както казахъ, съществуватъ само на книга — къмъ съответнитѣ министерства. Не съмъ привърженикъ на оная централистична система, която има законътъ; тя не дава никакви преимущества, тя не внася координация, както ни казватъ господата, а претоварва само функциитѣ на централния органъ. Защото тѣзи професионални училища сж малко по-особени. Всѣко професионално училище има да разрешава една конкретна задача на мѣстото, където е, всѣко професионално училище е инструментъ на стопанска политика, която се ръководи отъ съответнитѣ министерства. Едно земеделско училище естествено е да бѣде подъ ведомството на министера на земеделството, който въ неговитѣ опитни полета и лаборатории ще прави опити за повдигане на селското стопанство. Тия опити може да ги прави и Министерството на народното просвѣщение, но то не е въ течение съ реалния стопански животъ да държи смѣтка за нуждитѣ и да бѣде въ контактъ. То не може да има своя стопанска политика и да я налага на училището. Такава политика има съответниятъ министъръ, той я привежда въ изпълнение и чрезъ училището. Последното има за задача не само да подготвя питомци, но да разрешава и практически известни проблеми, резултатитѣ на които сж и могатъ да бѣдатъ полезни за икономическия животъ. По сжщитѣ мотиви азъ разхвърляхъ и пренатихъ къмъ съответнитѣ министерства всички други, занаятчийски и т. н., училища, за да не ги изброявамъ всичкитѣ.

По отношение на персонала — се постарахъ да внеса повече редъ, въ смисълъ, при назначаването и подбирането на учителския персоналъ да получава едно възнаграждение съ 50% по-голъмо отъ обикновеното — едно увеличаване макаръ и малко, но въ всѣки случай направено съ целъ, въ тия мѣста, които иматъ важно значение за самосъхранението на нацията, да се подбиратъ по-добри учители, и по-добре подготвени.

По отношение издрѣжката на пограничнитѣ училища въ законопроекта е предвидено преподавателскитѣ учителски персоналъ да получава едно възнаграждение съ 50% по-голъмо отъ обикновеното — едно увеличаване макаръ и малко, но въ всѣки случай направено съ целъ, въ тия мѣста, които иматъ важно значение за самосъхранението на нацията, да се подбиратъ по-добри учители, и по-добре подготвени.

Измѣнения направихъ и въ училищнитѣ настоятелства, измѣнения направихъ и въ организирани на Висшия учебенъ съветъ и на Учебния комитетъ, като дадохъ по-голъмо мѣсто на изборния елементъ. Съ това искамъ да дамъ по-широка възможностъ на учителството да вземе участие въ дѣлата на тѣзи два важни института, които, нека не се забравя, иматъ само педагогическо значение, а не и административно, каквото съюзитѣ искатъ да имъ предадатъ. Върху това азъ ще говоря по-после.

По моему, г. г. народни представители, най-важна е реформата, която се прокарва въ чл. 108 отъ сега действующия законъ. Сегашниятъ текстъ на чл. 108 гласи: (Чете) „Срѣднитѣ училища иматъ за целъ да завършатъ общото развигне на учещитѣ се въ тѣхъ и да имъ да-

датъ ония теоретически и приложни познания, които сж необходими за самостоятелна дейностъ въ живота или за специализиране въ нѣкое висше учебно заведение". А азъ поставямъ нова задача — и тукъ е сжществото на реформата — поставямъ по-конкретни задачи на училището и ще искамъ то съ средствата, които държавата дава, и съ учителя да разреши тѣзи задачи и да оправдае, следователно, онѣзи надежди и изисквания, които отправяме къмъ него.

Повръщамъ се на старата си мисль, която казахъ: не училището е виновно, виновни сме ние, които не дадохме конкретни задачи, не очертахме задачата и целта на училището, а го оставихме то да се люшка, или промѣнявахме бързо системитѣ и задачитѣ на училището, безъ да дадемъ възможностъ на една система да живѣе по-трайно време. Ето каква задача давамъ на българското училище: (Чете) „Чл. 108, който става чл. 112, се измѣня тѣй: „Срѣднитѣ училища иматъ за целъ да завършатъ физическото и душевно развитие на учащитѣ се въ тѣхъ, като имъ дадатъ необходимитѣ познания и сръчности, общо и гражданско възпитание, които имъ сж необходими за самостоятелна дейностъ въ живота и за следване въ висши учебни заведения“. Струва ми се, че разликата е ясна. Азъ подготвямъ питомеца не само за следване на висше училище, но искамъ съ изучаването на известни дисциплини по известенъ планъ и съ огледъ на известни цели да се култивиратъ у него известни качества на гражданско съзнание, на граждански добродетели, не да е само една машина на знания, да дойде въ университета съ много знания, много да знае и да свърши пакъ съ много знания, но като не се е култивирала у него асимулативна способностъ и съзнание, за какво му трѣбватъ тѣзи знания, следъ година-две да ги забрави и, като му изновѣри паметта, да не го познаете свършилъ ли е гимназия, свършилъ ли е университетъ. И затуй казвамъ — и тамъ съмъ съгласенъ съ г. Пастуховъ — че голѣмата реформа е въ методиката на обучението и въ плана на програмата — какво ще учимъ, съ каква целъ ще го учимъ, съ какви средства и по какъвъ начинъ. Защо учимъ история? За да изтъкваме само пораженията на българския народъ и неговитѣ недостатѣчни качества, или я учимъ за да изтъкваме неговитѣ добродетели, безъ да пренебрегваме пороцитѣ му? За туй ще я уча. Защо ученикътъ ще учи египта? За да изучи само нѣколко формули на правствеността или да бѣде действително единъ правственъ човѣкъ? Защо ще учи география? За да знае само кой връхъ и коя планина къде се намиратъ, или да полюби отечеството си и да знае, че то има красоти и че за тия красоти той ще трѣбва да е готовъ да умре, ако нѣкой посегне върху тѣхъ? (Ржкоплѣскания отъ сговориститѣ) Защо учи гражданско учение? За да знае само формулитѣ на конституцията или принципитѣ, които лежатъ въ нея, или да знае, че той има и задължения къмъ тая страна и че трѣбва добросъвестно и лоялно да ги изпълнява?

Това е реформата, това е нейната сжщностъ. Не да учи за комунизъмъ или за марксизъмъ, който още не може да си извоюва право да бѣде доктрина и да бѣде ученъ като такава.

Г. Пенчевъ (с. д.): (Възразява нѣщо)

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Марксизъмътъ се учи само въ историята на икономическото учение, но като доктрина — не. Азъ съмъ икономистъ и знамъ, че нѣма нито единъ професоръ, въ западна Европа поне, марксистъ; има познавачи на марксизма солидни, по-голѣми отъ социалдемократитѣ, но познавачи, които отричатъ правото на марксизма да е наука.

Г. Пенчевъ (с. д.): А-а-а!

Г. Чернооковъ (с. д.): Мило отъ Женева?

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Мило отъ Женева може да е, но той е единъ, другъ не знамъ. Приемамъ Мило, но други?

А. Цанковъ (с. д.): Би било много странно, ако въ официалнитѣ школи на буржоазното общество би се предавала тѣкмо доктрината, която му отрича правото на сжществуване. (Оживление)

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Г. г. народни представители! Науката и въ буржоазното, и въ пролетарското общество е една. Нѣма буржоазна или пролетар-

ска наука, тя е тая, която дѣри истината, каквато и да е тя: горчива или сладка. (Ржкоплѣскания отъ сговориститѣ и П. Петковъ)

Я. Санжовъ (с. д.): Този въпросъ съ ржкоплѣскания не може да се разреши.

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Разбира се, но и съ Вашето възражение най-малко може да се разреши.

Д. Кьорчевъ (н. л.): (Възразява нѣщо)

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Вие тамъ се допирате, вие сте стари марксисти! Дръжте се заедно съ марксиститѣ! И г. Петковъ добре прави, че и той аплодира. Той ще научи нѣщо отъ това, което разправямъ.

Д. Кьорчевъ (н. л.): Въ прогимназия разправяйте тия работи!

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Съ това още единъ пжтъ си издавате удостоверение, че сте беденъ по умъ и по знания.

Д. Кьорчевъ (н. л.): Ще се обяснимъ по тия работи: що е апострофъ и що е обида и какъ трѣбва да се държи министъръ-председателътъ.

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Ако е за обида, Вие ме обидихте най-напредъ.

Д. Кьорчевъ (н. л.): Не, Вие ме обидихте.

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Отъ уважение къмъ Народното събрание, Вие не биваше да казвате, че азъ чета лекции на ученици отъ прогимназия. Това сж държавници, общественици, които знаятъ много повече отъ Васъ дори и по литература, по която Вие искате да мпнавате за капацитетъ.

Д. Кьорчевъ (н. л.): Азъ моля да ми се даде думатъ: следъ Вашата речъ.

Д. Митовъ (д. сг.): Изглежда, че той (Сочи Д. Кьорчева) има нужда и отъ реалката, защото има познания, но нѣма възпитание.

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Г. г. народни представители! Азъ възстановявамъ и една институция, която бѣше премахната, но която смѣтамъ, и съмъ увѣренъ, че е твърде полезна, дори и наложителна за нашето учебно дѣло — това е лѣкарскиятъ институтъ. Нашитѣ деца съ какво здравословно състояние идватъ, какъ се хранятъ, какъ живѣятъ, това никой не знае. Младежта се рекрутира повечето отъ срѣднитѣ семейства, пжкъ и когато се рекрутира отъ богатитѣ семейства, трѣбва пакъ да признаемъ, че у насъ народната хигиена е слаба, за да не кажа, че не сжществува. Безспорно е, че здравословното състояние на нашата младежъ често пжти изпада въ критически моменти, не само за девцитѣ, както казваше вчера г. Руменовъ, но и за младежитѣ. Туберкулозитѣ заболѣвания, заболѣванията при разни други случаи сж много, за да не кажа масови. Но има друго едно, най-важно за запазването на младенческия организмъ — то е хигиената на труда. Ние, като младъ народъ, отгледанъ скромно, при лоши семейни условия, нашитѣ младежъ, па и нашата интелгенция, и дори когато възмжжѣ, нѣма хигиена на труда. Тя трѣбва да се култивира. Но тя не може да се култивира отъ къщи, защото я не знаемъ; тя трѣбва да се култивира и създаде отъ учителя лѣкаръ-хигиенистъ. Това ми е била целта и идеята, за да възстанови този институтъ. Лѣкарътъ нѣма да лѣкува толкова, той може-би ще бѣде принуденъ поне беднитѣ да лѣкува, но той ще трѣбва да изучи хигиенинитѣ условия и здравословното състояние на нашата младежъ, която е изложена на опасностъ не само отъ заболѣвания, но и отъ израждане. Това е едно сжществено нововъведение, което азъ мисля, че нѣма да търпи възражение и ще бѣде прието отъ народното представителство.

Съ това, г. г. народни представители, азъ завършвамъ разглеждането на системата на срѣдното образование. Но, преди да завърша, трѣбва да дамъ едно обяснение, защото виждамъ, че дори и въ народното представителство — а особено отъ новитѣ защитници на сега действащия законъ, отъ новитѣ защитници на реалкитѣ. — въпросътъ

не е схванат достатъчно добре. Нека се разбере добре, че азъ оставямъ реалката да съществува като непълна гимназия по изключение, а не като основен типъ или основен камъкъ въ системата на нашето сръдно образование. И затова въ чл. 181 съмъ предвидълъ какъ се уредилъвва бждашето положение на реалкитѣ, които ще останатъ да съществуватъ. Азъ закривамъ една незначителна частъ отъ реалкитѣ — вѣрно е това. Но защо ги закривамъ? Закривамъ ги, първо, затова, че не могатъ да се издържатъ и, второ, затова, че нѣматъ средства материални и интелектуални, нѣматъ пособия, нѣматъ здания, нѣматъ достатъчно подготвенъ учителски персоналъ. 43% отъ преподавателитѣ въ сега съществуващитѣ реалки сж неподготвени, сж волнонаемни, сж незавършено висше образование, а нѣкои отъ тѣхъ дори и сж сръдно, стари учители, останали още отдавна въ училището. Населението обича да се учи — вѣрно е — но то не може да издържа тия училища. Ще ми се каже: държавата да поеме издържката на училищата. Това е въ програмата на г. г. социалдемократитѣ. Хубаво е, прелестно е, горещъ привърженикъ бихъ билъ и азъ, ако можеше това да стане — въ всѣко село да има училище, което държавата да издържа, но дайте ми, г-да, средства за това. Ако трѣбва да плащамъ ежегодно 1.300.000.000 л. за погашение на държавни дългове и 700—800 милиона лева въ повече за издържане на една наемна армия, която е необходима за държавното съществуване, питамъ васъ: отъ къде да взема тия средства? Посочете ми средства и азъ ще се съгласяя. Сочите ми Белгия, Швеция, Дания, Норвегия — най-културнитѣ страни въ Европа. Швеция, която отъ времето на Густавъ Адолфъ не познава никаква война, живѣла съ столѣтия спокоенъ културенъ животъ, разбира се, че ще има образцова училищна система, образцови учители и образцови училища съ всички комфортъ, който прилича на една страна съ голѣма култура. Но колко сж тия щастливи народи, които сж въ положението на Швеция? И къде е България? Тя е на другия полюсъ. Ние плащаме чужди грѣхове, стари грѣхове. Дайте ми $\frac{1}{3}$ отъ това, което плащаме за чужди грѣхове, и не въ десетъ, а въ петъ години ще видите какво ще бжде българското училище. Ще имаме и училища, и учители. Но когато трѣбва да плащаме дългове, ще кжсаме отъ залъка на нещастния учителъ, на чиновника, на селянина, за да плащаме глупости и прегрѣшения.

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д. сг): Туй не е прогимназиялна лекция, г. Кьорчевъ.

Д. Кьорчевъ (н. л): Защо не му ржкоплѣскате?

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Г. г. народни представители! Азъ свършвамъ съ сръднитѣ училища и преминавамъ къмъ другитѣ нововъведения, които предвиждамъ въ законопроекта. Въ законопроекта най-напредъ се урежда въ по-прогресивенъ духъ, въ смисълъ на засилване автономията на единствения български университетъ. Премахвамъ всички онѣзи ретроградни мѣрки и спѣнки, които бившето правителство бѣше узаконило, за да гнети професора и да гнети и убива свободата на научната мисълъ въ нашия Университетъ. И смѣтамъ, че българскиятъ Университетъ, който даде и съднитѣ, и адвокатитѣ, и общественицитѣ, и държавницитѣ на България, заслужава винаги и голѣмо внимание, и голѣма почитъ. Ние сме питомци на нашия Университетъ. Азъ виждамъ много отъ васъ мои другари отъ университетската скамейка, учейки се при нашитѣ учители: при професоръ Данаилова, професоръ Моллова, професоръ Фаденхехта и пр. и пр. И тѣ като насъ водиха борба за свободата на мисълъта и за правото на професора да преподава науката, истината свободно, безпрепятствено. И ние водихме тая борба. И всѣкога Университетътъ е побеждавалъ, защото на негова страна е била истината и правото. А истината и правото, рано или късно, ще победятъ и ще се наложатъ. Тѣ не могатъ да бждатъ потлачени, не могатъ да погинатъ, и всички опити да се убие истината и правото сж суетни, напразни. Който се е опитвалъ, той си е случивалъ рждетъ и се е опарвалъ. Има исторически примѣри. И затова, казвамъ, че ние дължимъ на българския Университетъ едно по-голѣмо внимание. И това внимание азъ го изразихъ, като отдавамъ почитъта, която дължимъ на нашата Алма Матеръ, съ тия малки, но съществени нововъведения, които правя въ закона. (Ржкоплѣскане отъ сговориститѣ) Направихъ една концентрация на катедри. Премахнахъ както казахъ, нѣкои неу-

дачни и ретроградни разпореджания. Устройвамъ за студентитѣ болнична каса, за да може и тамъ лѣкарътъ да надникне и да види въ какво състояние е и тази частъ отъ българската младежъ. Премахнахъ явното гласуване при избиране на преподавателския персоналъ, единъ начинъ, който не даваше резултати, защото нѣма при явното гласуване свобода на гласуването. Нововъведение е да бждатъ избираеми за народни представители редовнитѣ професори — не всички, а само редовнитѣ. А редовенъ професоръ може да бжде само онзи, който е билъ най-малко десетъ години извънреденъ професоръ или доцентъ; а по нѣкога и 15, и 16, и 17 години стои извънреденъ професоръ или доцентъ, докато добие званието и титлата на редовенъ професоръ. Това го правимъ, за да се привлечатъ учени сили въ Парламента. Напиятъ Парламента при младостта на нашия народъ; има нужда да използваме и знанията, и авторитета на ония, които подготвятъ бждашитѣ общественици. Това го правимъ най-сетне, за да привържемъ къмъ Университета онѣзи, които бѣха принудени по силата на живота — животътъ ги увлѣче — да напуснатъ Университета. Азъ искамъ съ това да ги върна. Г. г. Молловъ, Данаиловъ, Фаденхехтъ, Петко Стояновъ не могатъ да четатъ въ Университета и не могатъ да се върнатъ, но съ правото имъ да бждатъ избирани за народни представители тѣ ще си останатъ и тамъ, ще служатъ и на българската наука, и ще бждатъ полезни и на младежта. Затова, по тѣзи съображения, азъ поискахъ да се даде това право на нѣкои професори, и то, както казахъ, само на редовнитѣ професори.

Въ законопроекта има и други нововъведения. Докато разформирамъ и преправамъ професионалитѣ училища въ съответнитѣ министерства, висшитѣ специални училища оставатъ подъ ведомството на Министерството на просвѣщението. Защо? Защото подъ Министерството на просвѣщението сж всички висши училища: университети, политехници, музикални и художествени академии, търговски академии и т. н., изобщо всички институти, въ които се учи и преподава висша наука. Защото между тѣхъ има една връзка, която често пъти имъ дава възможностъ, при една бедна страна, каквато е нашата, да си взаимно услужватъ и съ средства, и съ научни сили — това сж мотивитѣ, които ме накараха да оставя висшитѣ специални училища пакъ въ Министерството на просвѣщението.

Правя поправки и нововъведения въ смисълъ да се дадатъ по-широки простори и по-голѣма свобода на развитието на разнитѣ културни институти, каквито сж Художествената и Музикалната академии, музентѣ Етнографски и пр. и пр. Една грѣшка само има моятъ законопроектъ — тя е, че не поправамъ онова, което по-рано бѣше сторилъ г. Мушановъ: не сливамъ прогимназията съ гимназията. Но смѣтамъ, че този повратъ сега би дошълъ твърде късно и би създавалъ нови сътрѣсения въ нашето учебно дѣло. По-съществена е грѣшката, върху която азъ съмъ готовъ да се спра и въ комисията, и тукъ: раздѣленето на педагогическитѣ училища отъ висшитѣ педагогически курсове. Азъ съмъ привърженикъ и смѣтамъ, че ще бжде добре, но ме спрѣ липсата на финансови средства, да слива въ едно педагогическитѣ училища съ висшитѣ педагогически курсове и по тоя начинъ да се повдигне образователниятъ цензъ и нивото на учителя. Но това е свързано съ средства, а азъ не искамъ да имамъ реформа само на книга, искамъ да бжде тя реаленъ фактъ, и ако средства се намбратъ, азъ съмъ готовъ и би било добре, г. г. народни представители, това да се направи. То ще е полезно за учебното дѣло и за учителя.

Г. г. народни представители! Тѣзи сж измѣненията на закона за народното просвѣщение. Вие, може би, нѣма да откриете въ него много голѣми реформи. Азъ не съмъ много възвѣстителъ, особено въ тѣзи болни времена, отъ голѣми реформи и отъ голѣми експерименти. Реформи и експерименти сж възможни и удачни въ спокойни времена, когато духоветъ и страститѣ сж уталожени. Но и при тѣзи развълнувани страсти, и при тѣзи идейни борби пакъ сж възможни реформи, пакъ бихъ ги възприелъ, ако бѣхъ убеденъ за себе си и ако можехъ да намбрия какво може да се реформира отъ този установенъ типъ училища, които историята и развитието на културнитѣ народи сж установили въ свѣта и въ насъ. И не въ системата, не въ замѣстването на реалната гимназия съ класическата, или на гимназията съ професионалното училище, е реформата. Реформата ни трѣбва да бжде — тукъ засѣгамъ въпроса, който г. Пастуховъ ми зададе — въ методиката и въ програмата на училището. Програмата трѣбва да бжде съставена съ огледъ къмъ една целъ. Тя

не може да бъде само чисто образователна и да подготви младежа само за университетското образование; тя трябва да бъде съставена и с оглед към създаване на единъ мирогледъ, към култивирането на воля, на гражданско съзнание и на инициатива у българския подрастващъ гражданинъ. Върху тая реформа ние работимъ, ще работимъ и трябва всички да работимъ. Азъ проектирамъ една промѣна въ програмата, въ смисълъ да се направи една ревизия, както върху количеството на материала, така също и върху качеството — за какво се изучава известенъ материалъ, съ огледъ на каква целъ се изучава той. За мене не е важно да се изучатъ хронологически и исторически събитията въ живота на народитѣ; азъ ще искамъ учениктѣ да дири смисъла и значението на тѣзи събития за обществения животъ, и така разбирамъ целта и програмата на едно училище. Дори и въ математиката, която се изучава, за мене не е важно учениктѣ да разреши една задача или да ми изведе една формула, а да открие въ разрешението на задачата и формулата какъвъ принципъ е вложенъ, който принципъ може да се оползотвори въ живота. Това засѣга казахъ, методиката на образованието, на обучението. Но реформа — тя става съ хора. Къде сж тѣ? Ето важниятъ въпросъ. Къде сж нашитѣ педагози, къде сж нашитѣ учители, които ще прокаратъ реформата подъ ръководството и подъ контролата на държавата, респективно на министерството, на министра.

Засѣгамъ другитѣ болни въпроси отъ нашето учебно дѣло — средствата и силитѣ. Съ какви средства и съ какви сили ще прокараме ние нашата система и всички тѣзи реформи, за които постоянно говоримъ, но малко вършимъ, въ нашето учебно дѣло. Тукъ вчера се прочетоха поразителни примѣри и поразителни данни. Тѣзи данни не се отнасятъ по нашъ адресъ, ние сме нови хора. И онзи еремиевъ плачъ, съ който се оплакваше съдбата на учителя, той трябва да бъде отпразнен по други адреси, къмъ всички тѣзи, които бѣха преди насъ. Ние наследихме едно тежко наследство, едно разнебитено стопанство, разорена финансово държавна, забатачѣла, вътрешни сътрѣсения и т. н. Съ титанически усилия трябва да залазимъ реда и да отстоимъ правото на България да съществува. Дайте ми средства. И азъ ги дира. Г. Кириловъ каза: „Намѣрете ги и азъ ще ги гласувамъ“. Г-да! Ние сме народни представители, намѣрете ги и вие. Вие сътрудничете тукъ въ Парламента съ правителството. Ние ще ги възприемемъ, ако вие ги намѣрите. Вие искате отъ насъ — и съ право искате — да ви внесемъ единъ уравновесенъ бюджетъ. Ние ви го внасяме. Ние не можемъ да зарегистрираме дефицитъ, но ако вие намѣрите средства по ваше усмотрение и ако ни убедите, че тия средства могатъ да бъдатъ реални, ние ще дадемъ това, което дължимъ. Дайте средства и ни убедете. И азъ тукъ отговарямъ на голѣмия въпросъ, защо г. министърътъ на финанситѣ зачеркна моя кредитъ за заплатитѣ на учителитѣ. Защото нѣма откъде да вземе средства. Неужели той не разбира, че това е най-слабо платеното съсловие, че то е толкова полезно и толкова измѣнено и изстрадало, та ще трябва да го увещавамъ за това? Че кое съсловие не е измѣнено и не е изстрадало, кой живѣе въ комфортъ, кой чиновникъ? Ние ли? Всички бедствуваатъ, бедствуваме и ние. Съгласни сме да дадемъ и никой не бива да завижда на учителя, защото той ще се отплати за това, което ще му платимъ, като възпитава и обучава нашитѣ синове, нашитѣ деца, но дайте да намѣримъ средства. Нека ги подиримъ заедно къде сж тѣ, а не после да разправяте, че тия и тия данъци увеличихте и да ходите да злоупоставяте не насъ, а да злоупоставяте България предъ простото население съ демагогия върху данъчната система. Но при все това, не е билъ този мотивъ. Мотивътъ е, че не намираме средства, че нѣма откъде да ги намѣримъ. Това бѣше мотивътъ да направимъ всички възможни съкращения.

Плачевно е състоянието на нашитѣ училищни сгради. Отъ 3—4 хилйди сгради, само една четвъртъ сж годни за нуждитъ на училището, другитѣ сж негодни: 170 и нѣколко милиона лева е дала досега държавата за постройка на училища, но има толкова неадекватно строене, толкова разхищение на средствата, че ония, които смѣтаха, че е поудвигъ като дадоха пенсионния фондъ и пощенската спестовна каса, трябва да се срамятъ, защото тѣ вършеха партизанство съ строежа на училищата, даваха безразборно, като дори казваха на населението: „Вземете, пъкъ после ще му мислите за плащането“. Такава ситуация имаме въ Песталоци, въ Ретевенско, въ Плев-

венско и въ много други мѣста и всѣки отъ васъ може да посочи такива случаи. Средствата сж на свършване. Азъ ще искамъ съ законъ не държавни пари, а ще искамъ кредитъ, за да продължа строителната политика. Но ще искамъ да внесе редъ, да не се партизанствува, а да се строи по система, като се подпомагатъ окръжнитѣ съвети, които трябва да ръководятъ строителната политика на окръга. Не отдѣлни общини или отдѣлни села, а окръгътъ, при една опредѣлена строителна политика, нека подири нашата помощ, ние ще му я дадемъ. Тая декларация мога да направя, при условие, разбира се, че законътъ ще ни бъде вотиранъ.

Важно средство е учителътъ. Учителътъ е душата — да уопотрѣбя и азъ тази банална дума — на училището. Отъ учителя, казватъ много известни и неизвестни педагози, зависи и училището. Учителътъ вдъхва своето азъ въ душата на ученика. И единъ отъ известнитѣ германски педагози днесъ, който се счита дори като реформаторъ въ баварската училищна система, Кершенрщайнеръ, като иска да характеризира какво е значението на учителя като такъвъ и като общественикъ, казва на едно мѣсто: „За мене единъ учителъ въ едно срутено селско училище, който носи въ себе си душата на Песталоци, е по-цененъ и по-голямъ, отколкото едно добро и модерно организирано училище съ обикновени професионални учители“. Виждате какво значение дава той на дарбитѣ на учителя, да бъде призванъ той за такъвъ. Но колко сж, г-да, тия отъ учителитѣ, които носятъ въ себе си душата на Песталоци? Това сж отдѣлни избрани единици, богопомазани, може-би, предопредѣлени отъ съдбата и призвани да бъдатъ такива. Масата, болшинството — това сж професионални служители на учебното дѣло. При все това не е безразлично да знаемъ какви качества има тая маса учители, какви достоинства и какви знания притежава, съ които ще манипулира при обучението на младежа. Детето, казва същиятъ педагогъ, е една социална единица, а учителътъ — единъ социаленъ типъ. Детето е социална единица, защото се ражда, расте и ще живѣе въ една социална срѣда, въ едно общество, но то се ражда съ известни склонности, природни или же наследени или же такова, добити въ живота отъ родителитѣ. Учителътъ съ неговия похватъ и способности трябва да развие благотворнитѣ и положителни качества и да отстрани отрицателнитѣ, за да създаде една личност, една социална единица, годна да бъде членъ на едно общество. Това е голѣмата задача на учителя. Но същиятъ Кершенрщайнеръ казва: „За да разреши учителътъ тѣзи проблеми, той трябва да притежава самъ известни качества. Първо, учителътъ да има наклонност да бъде такъвъ, второ, да има способности и вешина да възплоти своето въ детето; да открие душата на детето и неговитѣ качества, за да подтикне положителнитѣ и да елиминира отрицателнитѣ; да има посояностъ въ работата си, да има авторитетъ предъ питомцитѣ си, самъ да е широко образование“. Тѣзи сж качества на учителя. Но и азъ се питамъ, като монитъ прителъ отлѣво: има ли ги българскиятъ учител, и ако ги имамъ, какво трябва да направимъ? Това е голѣмиятъ въпросъ. Тукъ е и втората голѣма реформа въ нашето образователно дѣло — подготовката на учителя. Подготовката на учителя ще стане, когато държавата даде достатъчно средства. Ми се струва, единъ немски педагогъ и философъ, Карлъ Натонъ, бѣше казалъ на едно мѣсто въ една своя книга, която сега въ тоя моментъ не мога да цитирамъ, че държавата не бива да жали средства за своето училище и образование. И азъ съмъ сторонникъ на тая идея, на тая елементарна истина, че не бива да жалимъ средства, но откъде да ги вземемъ? Тамъ е загадката на въпроса — отъде?

Г. Пенчевъ (с. д): Щомъ искате, ще ги намѣрите.

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Ще намѣримъ! Посочете ги, но не бива да се говорятъ само фрази като тѣзи тукъ въ „Учителски вестникъ“. Азъ ще ви го прочета за да видите какъ се демагогува. Въ единъ брой на „Учителски вестникъ“ се говори, че държавата е облагодетелствувала военнитѣ, за да се крѣпи правителството на тѣхъ, и е ошетила учителя, като го унижава и не му признава достойнството. Кажете ми, съ какво ние облагодетелствувахме военнитѣ и българския войникъ, какво му дадохме повече отъ това, което дадохме вамъ, и защо пишете тѣзи работи, за да тровите и войника, и офицера, и учителя, които трябва да вървятъ заедно, ржка за ржка, за да възпитаваатъ единитѣ деца, а другитѣ — възрастнитѣ?

Х. Христовъ (с. д): Фактъ е, че на офицерството се даватъ по-големи заплати, че на военнитѣ се дава порционъ, пла-

тове и пр. Има една разлика и тя не трѣбва да се отказва. Това е фактът.

Министър-председател А. Ц. Цанковъ: Г. г. народни представители! Една голѣма разлика, много по-голѣма отколкуто разликата между заплатитѣ на офицеритѣ и учителитѣ — е разликата между заплатитѣ на учителитѣ и сѣдитѣ. Защо васъ, широкитѣ социалисти, не ви боде тая разлика, а ви боде разликата между учителитѣ и офицеритѣ? (Рѣкоплетѣвания отъ сговориститѣ) Този е въпросътъ. Не за това ли, че вие страдате отъ манията на анти-милитаризма?

Х. Христовъ (с. д): (Възразява нѣщо)

Министър-председател А. Ц. Цанковъ: Г. Христовъ! Ние дадохме и на желѣзничаритѣ; намѣрихме средства и имъ дадохме и не съжаляваме, че сме имъ дали. Когато намѣримъ средства и за учителитѣ и на тѣхъ ще дадемъ.

Т. Димитровъ (с. д): Азъ ще ви прочета протеста, който се осъжда отъ Васъ.

Министър-председател А. Ц. Цанковъ: Азъ ще ви прочета много протести, и тогава ще видимъ къде е демагогията. Ей тѣзи подчертани съ червенъ моливъ редове (Сочи протести) сѣ само демагогия, злокачествена демагогия, която ще се стовари най-напредъ върху тия, които ги пишатъ. Такива сѣ резултатитѣ.

Г. г. народни представители! Въ нашето училище и въ нашия учителъ има още една революционна традиция, едно революционно настроение, което по мое обяснение има исторически произходъ и следователно носи отпечатъцитѣ на една историческа традиция. Спомняте си ролята на училището преди освобождението, спомяте си и неговата роля въ обществения животъ следъ освобождението. Така или иначе, учителитѣ бѣше интеллигентниятъ, който даваше тонъ и известенъ отенѣкъ на общественитѣ борби. Той се борѣше срещу турската държава, той я смѣташе за несъвършенна, за чужда нему и на народа. Дойде освобождението. Той не можа да се прости съ тоя революционеръ предразсѣдѣкъ и днесъ въ професионалния печатъ се атакува държавата било въ лицето на правителството ѝ, било въ лицето на самата държава, като реакционна, като негодна, като изгнила, като корумпирана и пр. и пр.

Ц. Братановъ (с. д): Та и вчера се атакуваше държавата въ лицето на дружбацината. Това не трѣбва да се изпусна изъ предъ видѣ.

Министър-председател А. Ц. Цанковъ: Г. Цочо Братановъ! Азъ зная, че вие правите разлика между дружбашитѣ и насъ. И щѣше да бѣде чудно, ако не правѣхте тая разлика. Но често пъти вие правите реверанси и къмъ дружбашитѣ и къмъ комуниститѣ. Тамъ ни е мжката, тамъ ни е скръбта.

Х. Баралиевъ (с. д): Кой прави реверанси?

Министър-председател А. Ц. Цанковъ: Вие. Азъ ги правѣхъ къмъ Васъ, но вие не ги разбрахте. Не реверанси, а поклопи правѣхъ къмъ васъ. Вие отидохте другаде. — Не съжалявамъ.

Г. Чернооковъ (с. д): Всичкото нещастие е, че когато търсите средства, гледате само на сиромашията. Тогава не ние трѣбва да ви помогнемъ, а г. Петровичъ трѣбва да ви помогне. Вие не можете да уловите 700-тѣхъ милиона лева печалба на експортъритѣ на тютюнъ.

Министър-председател А. Ц. Цанковъ: Приказвате глупости, г. Чернооковъ.

Г. Чернооковъ (с. д): Нѣмахте куража да организирате износа на тютюна.

Министър-председател А. Ц. Цанковъ: Г. Чернооковъ! Сигурно г. Петровичъ изкарва по-малко, отколкуто вие като адвокатъ, който предпочетохте адвокатската си чанта предъ депутатския си мандатъ А за тия 700 милиона лева трѣбва да искате смѣтка отъ дружбашитѣ, не отъ насъ. Тѣ се спечелиха презъ тѣхно време, а не презъ наше. Ако искате спечелени презъ наше време, ние дадемъ да ги вземемъ.

Г. Чернооковъ (с. д): Азъ не ви закачамъ, за да ми отговаряте лично. Вие сте много нервозенъ и започвате да не разбирате. Азъ не закачамъ г. Петровичъ, а се основавамъ на неговитѣ данни. Азъ вѣрвамъ на г. Петровича. Той изнесе тукъ данни, че 700 милиона лева печалба сѣ реализирали 5 фирми.

Министър Х. Калфовъ: То е за миналата година. Тютюнътъ отъ последната реколта е тукъ, не е изнесенъ още. Бждете откровени. Недейте демагогствува.

Г. Чернооковъ (с. д): Още по-добре, организирайте износа.

Министър Х. Калфовъ: Телеграма сега получихме за тѣзи тютюни. Не сѣ изнесени още, тукъ сѣ.

Д. Кьорчевъ (н. л): На Чехословашко правите реверанси недостойни, вие лично!

Министър Х. Калфовъ: Полека!

Председателъ: Г. Кьорчевъ! Седнете си на мѣстото.

Д. Кьорчевъ (н. л): Както признахте 25 милиона франка окупационенъ дългъ, както плащате реквизицията на Сърбия, така сега на Чехословашко вие, министър Калфовъ...

Отъ сговориститѣ: Мълчи, бе!

Председателъ: (Звъни)

Министър-председател А. Ц. Цанковъ: Приятелитѣ на известния Теню Узуновъ нѣмаатъ право да взематъ думата по този въпросъ. За тютюни, за солъ, за газъ, тѣ трѣбва да мълчатъ.

Д. Кьорчевъ (н. л): (Възразява)

Председателъ: (Звъни) Г. Кьорчевъ, мълчете!

С. Василевъ (д. сг): Г. председателю! Г. Кьорчевъ да си отиде на мѣстото. Защо отива тамъ отпреди?

Т. Кожухаровъ (д. сг): Той е най-голѣмиятъ провокаторъ въ туй заседание.

С. Василевъ (д. сг): Приятелъ на Теню Узуновъ и на най-голѣмитѣ разбойници ще чете моралъ тукъ!

Д. Кьорчевъ (н. л): Вие да си държите устата, когато говорите за разбойници.

С. Василевъ (д. сг): Ти си приятелъ на разбойниците!

Д. Кьорчевъ (н. л): А ти си приятелъ на убийцитѣ, щомъ така говоришъ.

Председателъ: (Продължително звъни)

Министър-председател А. Ц. Цанковъ: (Къмъ Д. Кьорчевъ) Вие ли, които забивахте глечки подъ ногитѣ на нещастницитѣ, вие ли можете да говорите за убийци? Вие, чийто рѣце сѣ опачани въ кръвъ и месо! Вие, които закарахте хиляденъ народъ да гине!

Д. Кьорчевъ (н. л): Вие сте въ контактъ съ комуниститѣ на тая тема. Не го е срамъ да говори за разбойници!

Председателъ (Звъни) Моля, тишина! (Възражения отъ сговориститѣ)

Т. Кожухаровъ (д. сг): Защото Смиловъ не е министъръ.

Д. Кьорчевъ (н. л): (Възразява).

Министър Х. Калфовъ: Да мълчишъ, брей, че ще започна да говоря за „Розова банка“. Азъ знамъ нѣкои работи. Ние знаемъ много работи.

Д. Кьорчевъ (н. л): Кажете всичко.

Министър Х. Калфовъ: Не те е срамъ! Ще ти кажа. Да не мислишъ, че ще мълча? Има работи и отъ политически характеръ и отъ другъ. Всички ще кажа.

Д. Ньорчевъ (н. л.): Кажете всичко, което знаете, недейте прави диверсии.

Министъръ Х. Калфовъ: Ще го кажа.

Председателътъ: (Звъни) Г. Кьорчевъ, моля, не прекъсвайте.

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Г. г. народни представители! Азъ моля за повече спокойствие и откъдско и откъдско, за да свърша съ въпроситъ, които третирамъ.

Значи втората главна и съществена реформа е подготовката на учителския персонал. Този въпросъ е свързанъ съ средста. Азъ ще се постарая и все се надявамъ, че ако не сега, въ едно близко бъдаше, ще можемъ да помогнемъ за подготовката на учителството.

Но азъ смѣтамъ, че правителството, което държи смѣтката за положението на учителя, трѣбва да припомни на учителя и неговитъ задължения къмъ държавата, и къмъ училището, особено що се отнася до професионалнитъ организации на учителството, които се смѣтатъ, че сж призовани да отстояватъ не само интереситъ на професията, но дори и интереситъ на цѣлото учебно дѣло. Да отстояватъ интереситъ на професията — това е тѣхна длъжностъ; но отстояването интереситъ на учебното дѣло, това е длъжностъ и право на държавата. (Ръкоплѣскане отъ сговориститъ) Трѣбва да се разберемъ и да разграничимъ сферитъ си на влияние, за да нѣмаме недоразумение съ учителството. Не съмъ азъ, който дира конфликтъ съ учителството; не съмъ азъ, който умаловажавамъ и искамъ да унижавамъ учителското достойнство, но трѣбва да кажа на учителството, че само що се отнася до неговитъ професионални интереси, то е свободно да ги отстоява. Азъ не съмъ и противъ убежденията на учителитъ, дотолкова, докогато тѣ не отиватъ въ разрѣзъ съ устоитъ на съвременния общественъ строй и съ правилния прогресъ на българската нация. (Ръкоплѣскания отъ сговориститъ) Трѣбва и тукъ да се разберемъ. Азъ бихъ ги изслушалъ, и всѣкога съмъ ги изслушвалъ, когато се касае да дадатъ мнение по училищнитъ въпроси, по програмитъ, по целитъ на образованието. Но не сж тѣ, които ще поставятъ целъ на образованието — това е суверенната властъ на държавата, представена тукъ въ вашето лице и въ лицето на тѣзи отговорници тукъ (Сочи министритъ)

Т. Димитровъ (с. д.): Не давате ли право да даватъ мнение по училищната политика?

Н. Рачевъ (д. ср.): Стига си се обаждаатъ!

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Вие си знаете правата. — Трѣбва да се разберемъ, за да нѣмаме недоразумения и да не идваме въ конфликти. Единъ отъ постояннитъ извори на конфликти между министритъ на народното просвѣщение и учителството е тая липса на разграничение на сферитъ, въ които боравятъ единитъ и другитъ. И заради това азъ казахъ, че въ нашия учителъ все още витае революционната традиция; той все смѣта, че държавата е неговъ врагъ, че тя е турската държава, . . .

Нѣкой отъ сговориститъ: Абдуль-Хамидова държава!

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: . . . която събаряше нѣкога българскитъ училища; той е заразенъ отъ влиянието на руската nihilisticheska, socialisticheska и комунистическа литература, той има една отгърмка, която не го води въ правилень пътъ. Но разберемъ ли се и разграничимъ ли си сферитъ на влияние, учителство, Парламентъ и правителство, респективно Министерството на народното просвѣщение, могатъ рѣка за рѣка да сътрудничатъ и да подтикватъ заедно учебното дѣло къмъ прогресъ, както това става навсѣкъде другаде. („Браво!“ Ръкоплѣскания отъ сговориститъ) Кажете ми, има ли въ една Германия борба между учителството и държавната властъ? Има ли борба въ една Чехословия, въ една Сърбия дори, въ една Ромъния дори, така, както учителството у насъ чрезъ своитъ съюзни органи постоянно, непрекъснато оборва и атакува — кого? — правителството, държавата, общественния строй? Ето ви доказателствата.

Н. Рачевъ (д. ср.): Атакуватъ този, който ги храни,

П. Петковъ (з): Сжщето приказваха и министритъ на руския царъ Николай II.

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Какво сж приказвали рускитъ министри на Николай II не знаемъ, защото си новакъ и трѣбва да се учишъ.

П. Петковъ (з): Не съмъ се научилъ.

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Азъ затова съмъ професоръ, за да уча хлапаки като тебе. И ти ще дойдешъ да се научишъ.

П. Петковъ (з): То е въпросъ, кой е хлапакъ въ политиката. Не знамъ на кого рѣшетъ сж кървави отъ политиката.

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Може да сж кървави за тебе, защото кощунствувате надъ гроба на България.

П. Петковъ (з): Не кощунствуваме надъ гроба на България, а се оплакваме отъ гробоветъ на 10 хиляди души, убити презъ Ваше време. (Тропане по банкитъ отъ сговориститъ)

Председателътъ: Стига съ тѣзи провокации, г. Петковъ!

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Г. г. народни представители! Ето ви доказателства. Въ в. „Съзнание“ бр. 28 отъ 14 мартъ, въ статията „Лѣхъ на реакция“ има единъ пасажъ съ следното много знаменателно съдържание: (Чете) „Въ отговоръ на дружбашко-комунистическата анархия правителственитъ срѣди, обвзети отъ една паника, търсятъ спасение въ репресалнитъ и засиватъ все повече курса на реакцията. Всички тъмни сили отъ миналото се възкресяватъ и се призоваватъ на помощ. Преди всяко обществена опора се търси въ една плутокрация, която не знае насита за своитъ вѣдчи апетити“. И се разправя понататъ, какъ правителството дало възможностъ на банкеритъ и спекулантитъ да спечелатъ отъ камбиото. Спекулантитъ като изкупили камбиото, ние подиръ това съ една наредба затваряме борсата, за да го откупимъ на високи цени отъ сжщитъ спекуланти. Защита на професионални интереси ли е туй? Питамъ учителството, което ще ме чуе чрезъ стенографскитъ дневници: туй ли е неговото мнение или то е мнението на платения редакторъ, . . .

Нѣкой отъ сговориститъ: Провокаторъ.

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: . . . който, ако не е недобросъвестенъ, е невежа когато разправя такива небивалици и глупости?

К. Николовъ (д. ср.): Недобросъвестникъ е, невежа не е.

Х. Христовъ (с. д.): Езикътъ Ви вече не прилича на професоръ и на министъръ-председателъ.

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Този езикъ не прилича на министъръ-председателъ, а, разбира се, на васъ прилича! На вестника е простоено всичко, намъ не!

Министъръ Х. Калфовъ: Споредъ главата и бръснача.

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Втора мисль, втори бисеръ — в: „Съзнание“, бр. 25 отъ 29 мартъ 1924 г.: (Чете) „За да се охрани сегашната властъ постепенно се изпльзва и не дири поддрѣпата на трудящия се народъ, когото смѣта безвъзвратно предаденъ въ обятията на дружбашки и на комунисти. Тя вижда въ лицето на крупния капиталъ най-вѣрния си съюзникъ, а въ войската и въ полицията — най-здравата си опора“. Това е вторъ начинъ на защита професионални интереси! Искате ли още? Ето ви и други бисери, г-да, отъ в. „Учителски вестникъ“, бр. 19 отъ 10 мартъ 1924 г., органъ на класнитъ учители, на който редакторъ е г. Каблешковъ — единъ човѣкъ, за когото мнозина мислятъ, че е голѣмъ педагогъ, но за когото азъ мисля, че е единъ човѣкъ съ много смѣтни понятия за общество и за общественъ животъ. Въ тоя вестникъ единъ господинъ пише статията „Робството на учителя“, безъ да му хрумне какъ унижава достойнството на учителското звание! „Робството на учителя“ — въпросъ за материалното подобрене на учителството! (Чете) „Но сждната може

да се залови за частна практика; военната сила е нужна, за да се поддържа некадърният властник на мястото си или за да завоюва държавната власт" и пр. и пр. — и това е начинът на защита професионални интереси!

Х. Христовъ (с. д.): И професоритъ бѣха отишли въ Съюза на съюзитѣ.

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Професоритѣ отидоха тамъ, но тѣ не държаха тоя езикъ. Тѣ действително защитаваха своитѣ професионални интереси и права, но тѣ не отидоха да конспириратъ, както вие, съ демагогия противъ държавния строй. Това е конспирация противъ държавния строй.

Г. Чернооковъ (с. д.): Това не е конспирация.

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Точно такава е. Въ всеки случай азъ отправямъ публично този въпросъ и желая тѣзи нѣколко хиляди учители, които се представяватъ отъ тѣзи организации, да ми кажатъ: това ли е тѣхното мнение и тоя ли е начинътъ на защитаване професионалнитѣ имъ интереси, тоя ли е начинътъ на вънасяне добри отношения между правителството, респективно Министерството на народното просвѣщение, и учителската корпорация? — Нека кажатъ тѣ откровенно, добросъвестно и достойно.

Г. Пенчевъ (с. д.): Тѣ казаха.

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Не сж казали.

Г. Пенчевъ (с. д.): Азъ съмъ членъ на управителния съветъ на съюза и мога да Ви отговоря, ако желаете — моля само две думи.

Отъ сговориститѣ: Не може, не може.

Председателътъ: Не се позволяватъ такива работи, г. Пенчевъ.

И. Петровъ (д. сг.): Сигурни ли сте, г. министъръ-председателю, че нѣкой отъ авторитѣ на тия статии не сж чиновници при Вашето министерство?

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Въ министерството ми, г. Иванъ Петровъ, всички сж порядъчни чиновници, стари и почтени служители, които изпълняватъ дълга си достойно като служители и като граждани; тѣ може да иматъ други грѣшки, но като служители не.

И. Петровъ (д. сг.): Азъ не твърдя, но само изказвамъ подозрение.

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Може-би по-нѣкога тѣ не слушатъ, но не безъ основание, и за това азъ не мога да ги упрѣкна.

Г. Пенчевъ (с. д.): Говори се за добри отношения между властѣта и учителитѣ . . . (Глъчка)

Председателътъ: Г. Пенчевъ! Нѣмате думата. Седнето на мястото си.

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Г. Пенчевъ! Ще Ви се даде думата после и азъ ще Ви изслушамъ.

Г. г. народни представители! Като се иска да подобри материалното положение на учителя, отъ мене се иска и да стабилизирамъ учителския персоналъ, да не е изложено на произволитѣ на партизанщината на българската администрация — онова, което се казва българска администрация, съ всичкитѣ ѝ добродетели и пороци. Азъ съмъ премѣститѣ, г. г. народни представители, всичко на всичко 125 учители, и то всички, съ малки изключения, сж понекалн по собствено желание да бѣдатъ премѣстени; премѣститѣ съмъ ги въ интереса на службата, за да имъ платя командировачни, защото сж бедни хора. И ако се експлоатира, като се казва, че и азъ съмъ мѣститѣ, азъ не знамъ тогава кой ще бѣде по-добъръ и по-внимателенъ отъ мене при зачитането правото и достойнството на българския учителъ.

Отидохъ и по-нататъкъ. Въ първитѣ дни на моето министерствуване се яви една депутация отъ двата учителски съюза, която поиска отъ мене да стабилизирамъ

положението на учителя. Казахъ имъ: г-да, натоварвамъ ви да ми изработите наредба за урегулирането на тоя въпросъ. Тая наредба е у мене; тя биде внесена въ Висшия учебенъ съветъ; тя е кратка — заставя само нѣколко случая: кога може да се мѣсти учителътъ, на какви основания и т. н. Учебниятъ съветъ, въ който болшинството сж учители, ме посъветва да не бързамъ да я прилагамъ. Казахъ: не; азъ искамъ да ликвидирамъ съ тия претенции на учителството, искамъ да бѣда начисто по нея. Мене ми е неприятно и ме боли, когато бѣда обвиняванъ, че мѣсти учителитѣ и че партизанинствувамъ съ учителството. Но азъ уволнихъ много учители, и може-би ще уволня още учители, ще уволня и инспектори.

Азъ съмъ дълженъ тукъ да се обясня. Вие знаете кои уволнихъ — тѣзи, които бѣха противъ държавния строй. Има инспектори, които сж добри като такива, но които вървятъ въ разрѣзъ съ схващанията ми за защита на обществения строй. Е, азъ не мога да ги държа; азъ няма да ги държа като инспектори, а ще ги оставя като учители, дето сж по-безвредни — нека никому не бѣде чудно, че ще бѣда принуденъ да се простя съ тѣхъ. Азъ имахъ случай да ги изпитамъ по време на движенията и сега; може-би отъ човѣшки слабости — азъ не мога да ги осѣдя — състрадавамъ, боли ги, когато се наказватъ тѣхнн колеги; разбирамъ тѣзи тѣхнн чувства, но ги осѣждамъ, но дългътъ ми къмъ държавата и отечеството ме зове да отстраня всички пакостни елементи, и азъ ще ги отстраня. Когато ми се противодействува, азъ ще отстраня и тѣзи, които ми противодействуватъ. (Ръкоплѣскания отъ сговориститѣ)

Тукъ се говори надълго и нашироко по чл. 82.

П. Петковъ (з): Въ Сговора да влѣзатъ всички — туй то!

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Въ всеки случай пияни и корумпирани дружбани нѣма да бѣдатъ.

Председателътъ: Моля, г. Петковъ, оставете замачкитѣ!

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Нищо. Той се учи на парламентаризъмъ, простете му.

Вчера се повдигнаха бурни дебати противъ чл. 82 отъ закона за народното просвѣщение, който дава право на министра да уволнява по административенъ редъ учители, които държатъ поведение ясно проявено противъ обществения строй, добритѣ нрави, религията и т. н. Една концепция ми се направи. Виждатъ, че държавата е поставена въ положение на самоотбрана, и, докато по-рано се искаше ствършено отъ изхвърляне на чл. 82, сега казватъ: турете го втора алинея на чл. 81 и нека сѣмнитѣ дисциплинаренъ съдъ сѣди и провинитѣ се комунисти. Г-да! Азъ не сподѣлямъ това гледище. На учителството съмъ заявявалъ: защитавайки се отъ произвола на една властъ, имате право да искате гаранции — посочете ми ги, да ви ги дамъ; но азъ не мога да се лиша отъ правото и дълга ми да защитавамъ държавата отъ онѣзи, за които и Върховниятъ касационенъ съдъ вчера си каза думата, че сж зло врѣдни и пакостни за отечеството. (Ръкоплѣскания отъ сговориститѣ) И пакъ повтарямъ: искайте гаранции! Азъ никога не съмъ уволнилъ по просто донесение. Свидетелъ може да ви бѣде архивата на министерството. Всѣки отъ васъ, който е свободенъ нека отиде да прегледа архивата на министерството за уволненито на всеки учител — ще види по какви причини е уволненъ. Винаги съмъ искалъ мнението на училищнитѣ власти: настоятелства, инспектори, мнозина между които сж социалдемократи и пр. и пр. И само въ краенъ случай понѣкога съмъ прибѣгвалъ за проверка на данни до сѣдебнитѣ и административнитѣ власти. Защото има и такива случаи, дето инспекторътъ не знае, но полицията и прокурорътъ се натъкватъ на учители участници въ разни организации; иначе въ училището тѣ не се познаватъ, че сж такива — тѣ сж мърни, скромни, гледатъ си работата, но иначе сж опасни елементи.

Министъръ Р. Маджаровъ: Преносвачи на писма — пренасятъ тайни писма.

Министъръ-председателъ А. Ц. Цанковъ: Искане се стабилизирането. Въ това искане учителството отива до тамъ, че иска дори да обезличи функцията на министра.

Х. Христовъ (с. д.) Какъ?

Министър-председател А. Ц. Цанков: Ще ви обясня какъ. Азъ самъ по свой починъ се съгласихъ, както главнитѣ учители сж избирани отъ учителската колегия, сжко така да бждатъ избирани отъ нея и директоритѣ на програмназистѣ.

Г. Пенчевъ (с. д.): Много добре!

Министър-председател А. Ц. Цанков: Съгласихъ се по свой починъ, не по искане на учителския съюзъ. Защо? Очевидно е защо. Защото има маса програмназии, азъ не мога да зная кой какво струва отъ учителитѣ, за това колегията ще си каже по-добре думата; защото програмназията и основното училище сж училища на общината, на мѣстното самоуправително тѣло, което до известна степенъ урежда автономно своитѣ училищни работи, урежда си и учителския персоналъ. Но не мога да се съглася да се избиратъ директоритѣ на гимназистѣ отъ учителскитѣ колегии, по простата причина, че директоритѣ на гимназистѣ, както и другитѣ директори и главнитѣ учители, не сж само педагози, тѣ сж и административни чиновници, тѣ сж органи на министра, който управлява едно училище чрезъ тѣхъ и който провежда една училищна политика и една училищна програма чрезъ училището, което се представява отъ директора. Последниятъ трѣбва да е довършенъ и близъкъ на министра, който си служи и сътрудничитъ съ него. Тамъ е разликата. И разликата е много елементарна, много ясна, за да не се спирамъ повече върху нея. Понска се и друго още отъ учителството — учителскитѣ персоналъ да се уволнява и назначава отъ Учебния комитетъ при Министерството на народното просвѣщение, съ протоколни решения, министърътъ да одобрява или да отхвърля тѣзи решения. Е, че министърътъ тогава каква функция изпълнява? Нѣщо като обикновенъ чиновникъ, който трѣбва да изпълнява чужди заповѣди и решения!

Г. Пенчевъ (с. д.): Да прави законъ по образованието и т. н.

Министър-председател А. Ц. Цанков: Азъ ви казахъ, че трѣбва да си знаете функциитѣ. Къде е вашата сфера, къде е сферата на държавника и общественика?

Г. Пенчевъ (с. д.): А вие да бждете надъ насъ.

Министър-председател А. Ц. Цанков: Азъ ще съмъ надъ васъ, когато имамъ развързани ръце, а не мога да сведа своитѣ функции само да отхвърлямъ или одобрявамъ протоколи и да ми свързвате ръцетѣ.

Г. Пенчевъ (с. д.): Като уволнявате единъ човѣкъ, трѣбва да кажете защо го уволнявате.

Министър-председател А. Ц. Цанков: Къде го има това? Кажете ми една страна, където е туй прокарано, азъ ще се съглася.

Г. Пенчевъ (с. д.): Швеция.

Министър-председател А. Ц. Цанков: Къде, въ Швеция ли? Нѣма го.

Г. Пенчевъ (с. д.): Министърътъ стои отгоре, той прави само закони и насочва цѣлото образование.

Министър-председател А. Ц. Цанков: Извинявайте, не е така.

Г. Пенчевъ (с. д.): И Вие извинявайте.

Председателъ: (Звъни) Моля, г. Пенчевъ, не се обаждайте.

Министър-председател А. Ц. Цанков: Нѣма нито една страна, въ която може да ми посочите, че това е така. Но, г-да — за да характеризирамъ разбиранията — мене ми се посочи една аналогия: както, казватъ, училищнитѣ настоятелства избиратъ учителитѣ, а учителитѣ избиратъ главнитѣ учители и инспекторътъ ги утвърждава, така сжко и Учебниятъ комитетъ, който е една колегия отъ представители на правителството и на учителството, трѣбва да има сжщата функция. Обърнахъ се къмъ тѣхъ: Господа! Учили ли сте вие гражданско учение — защото това бѣха предметитѣ на вашата програма — знаете ли какво е мѣстното самоуправление, къде се протегатъ неговитѣ функции; знаете ли, че общината може да си избира учи-

тели и други чиновници, но все държавниятъ органъ, въ случая инспекторътъ с, който накрая ще си каже думата, и че онѣзи сж общински училища, а тѣзи сж държавни? Съ това се раздѣлихме. За съжаление, не можахъ да ги убедя. Но още по-малко тѣ ме убедиха, че тѣ сж правитѣ, а азъ грѣша. Ето какъ се разбира защитата на професионалнитѣ интереси и отстояването стабилитета на учителския персоналъ. Мене ми се правятъ комплименти отъ учителството — не зная дали нѣма да ги отречатъ, но правятъ ми се комплименти и въ очитѣ; въ вестницитѣ не ги виждамъ, но когато дойдатъ при мене казватъ, „Слава-Богу, ние отъ Васъ сме благодарни, не сте партизани, но ще дойде утре другъ — какво ще правимъ тогава ние?“ Предъ този аргументъ азъ съмъ безсиленъ. Мога да отговоря само едно: нека гражданството се пази и нека работи да дойдатъ следъ насъ по-добри, а не по-лоши отъ насъ. Тамъ е работата. Не мога да бжда обвиненъ въ партизанство и че съмъ малтретиралъ и унижилъ учителството. Могатъ да ме обвинятъ въ реакционерство; обвиняватъ ме тия тамъ отъ крайната лѣвица, че съмъ преследвалъ комунисти и дружбани. Да, приемамъ това обвинение. Азъ не съмъ реакционеръ, азъ съмъ по-либералъ и по-напредничавъ, защото искамъ нормалното и спокойно напредване на тази нещастна страна, а не напредване чрезъ пертурбации, катастрофи и авантюри, които могатъ да погубятъ България. (Ръкоплъскания отъ сговориститѣ)

Г. г. народни представители! До тукъ можехъ да свърша, но азъ трѣбва да отговоря на още единъ въпросъ: за измѣненята, които правя въ закона. Ще оставя настрана обвинението, което ми се хвърли, че съмъ ретроградъ, понеже извиквамъ свещеника да участвува въ училищното настоятелство и съ това отварямъ вратитѣ на черквата да се мѣси въ свѣтскитѣ работи. Обяснихъ го, нека го обясня пакъ. Азъ предпочитамъ за членъ на училищно настоятелство да имаме единъ образованъ свещеникъ, отколкото единъ неграмотенъ селски кръчмаръ, по бихъ предпочелъ да имаме единъ свещеникъ, пакъ образованъ, отколкото една жена, която може да бжде селянка сжко така неграмотна или малограмотна. Направете разликата. И най-сетне, съ какво право вие искате да имате патентъ за свѣтлина? Черквата само тъмнина ли носи? Не създавамъ ли единъ случай, при който учителитѣ и свещеникътъ могатъ да си подадатъ ръка и заработятъ за свѣтлина и прогресъ въ нашата страна, да се помиратъ, както бѣха помирени въ голѣмитѣ исторически борби въ миналото на нашия народъ? Учителитѣ ставаше свещеникъ, и свещеникътъ учителъ. Азъ зная дефектитѣ на черквата, мъчно гледамъ на казимиявката и расото, защото знамъ, че нашата черква все още е далечъ отъ прогреса, че все още се държи о срднневковнитѣ схоластически догми. Правя тукъ тази декларация и това заявление да се чуе и то, че нашата черква трѣбва да приспособи християнството къмъ нуждитѣ на живота. Християнството не е една схоластическа срднневковна догма, така както практикуваше папството и инквизицията. Въ него има здрави нравствени устои, на които почива съвременниятъ общественъ строй, и тѣзи устои азъ бихъ искалъ свещеникътъ и учителитѣ да ги изнесатъ и закрѣпятъ въ обществото, а не да ни разправятъ какъ се родилъ не знамъ кой си, кой какво е внушилъ, кой ангелъ на коя врата какво вършилъ и т. н. Това не е богословие, това не е религия. Имамъ надежда, че богословскиятъ факултетъ, който ще дава висша богословска наука, ще внесе новъ духъ, новъ лѣхъ, нова струя въ християнството и въ българската православна черква. Азъ желая да видя българската черква вървѣщата въ общественитѣ работи така, както бѣ вървѣщата въ миналото. Не си ли извоюва сама авторитетъ, не се ли окаже годна за живота, това е за нейна смѣтка, не е за наша; но азъ съмъ длъженъ да и дамъ това, което смѣтамъ, че тя може да заслужи. Не държа за правото, което давамъ на образованитѣ свещеници да бждатъ избирани за училищни настоятели, махнете го, то е една дреболия, не е голѣмъ принципиаленъ въпросъ, но не виждамъ мотивитѣ, по които ще го махнете.

Свършвамъ съ тоя въпросъ, за да се спра на другъ — какъ гледа учителството на сегашнитѣ измѣненя въ закона.

Г. г. народни представители! Сегашниятъ законопроектъ мина презъ Висшия учебенъ съветъ. Докладчикитѣ на същественитѣ измѣненя е единъ отъ членоветѣ на управителния съветъ на съюза на класнитѣ учители, г. Хаджовъ, който като докладва чл. 182, въпроса за цѣлитѣ на училището, реалка или гимназия, казва: (Чете) „Чл. 182 урежда въпроса за сжществуващитѣ реални училища и

чл. 159 буква б, където се прибавя нова алянея: учениците отъ негълнитѣ гимназии се приематъ въ гимназиите съ примененъ изпитъ и по езикитѣ и математика“. Това се прие отъ Учебния съветъ, прие се и отъ насъ. Когато се е вотираля законътъ на г. Мушанова, който лежи въ основата и на моя законопроектъ, ето какво пише „Учителски вестникъ“ за тоя законъ: (Чете) „Отъ сведенията, добити въ управителния съветъ на Съюза на гимназиалнитѣ учители се вижда, че проектътъ въ много отношения задоволява учителството, понеже въ него сж възприети и прокарани постановления напредничави и въ духа на съвременнитѣ просвѣтителни нужди на народа. Управителниятъ съветъ, патоваренъ да следи за изпълнението на конгреснитѣ решения, вземани редъ години, сжщо искава своето задоволство общо отъ проекта, тъй като повечето отъ главнитѣ съюзни искания по системата на нашето сръдно образование сж усвоени отъ министерството и наредени на своитѣ мѣста въ законопроекта“. Въ сесията на Висшия учебенъ съветъ, когато се е разглеждалъ законопроектътъ на г. Омарчевски, единъ отъ виднитѣ представители на основното учителство, председателътъ на Учителския съюзъ, г. Негенцовъ, ето какво е казалъ за системата на г. Омарчевски въ протоколитѣ на Висшия учебенъ съветъ (Чете) „Ние казахме, че сме противъ формата на реалката, която се създава и която въ края на крайщата нѣма да донесе никакви резултати“. . . . и „нѣма да мине много време, когато обществото и учителитѣ ще поискатъ да се видоизмѣни тази форма на реалкитѣ, която се създава“.

Това е въ миналото. Какво е въ настоящето? Въ настоящето и двата учителски съюза се обявяватъ противъ законопроекта. И защо? Защото реалката преприцвала пътя къмъ просвѣта на сиромашията, защото тя е неизпитана система, защото не ѝ се дава доста време да се развие и пр. и пр. Най-характерно е следното (Чете в. „Съзнание“): „Закриването на досегашитѣ реалки по принципъ като учебни заведения и пречкитѣ, които се правятъ на ученицитѣ да продължатъ образованието си въ гимназиитѣ, е фатална грѣшка. Тенденцията сръдно образование да стане привилегия само за имотнитѣ, както и желанието да се ограничатъ по брой гимназиитѣ, е тоже една сѣбика за прогресивното и правилно развитие на учебното дѣло“.

Кои схващания сж по-прави и какъ така въ толкова бързо време се измѣнява гледището на тѣзи смѣтащи се за меродавни фактори, призовани да ръководятъ училищната политика на страната и да установяватъ системата на нашето училище? Не бѣха ли сжщитѣ, които атакуваха реалката, които по единъ такъвъ ясенъ начинъ изтъкваха нейнитѣ дефекти и я осждаха, а те нѣма да бжде жизнеспособна? И сега, когато ние виждаме фактитѣ, че тя действително е нежизнеспособна и че създава една система единствена, никъде несжществуваща въ цѣлия свѣтъ и обръща цѣлото училище съ главата надолу, какъ така бърже узрѣха умоветѣ и създаха миналитѣ си грѣшки, за да ни проповѣдватъ и поддържатъ сега оная система, която не издържа критика? И това защита на професионални интереси ли е или политика? Азъ разбирамъ, ако е политика; тогава политическата партия нека заповѣда, нека си каже думата, ние ще споримъ; но това, г-да, е партизанство и не само партизанство, но е демагогия, защото има разлика между партизанство и демагогия. Не сме ние, които ще затворимъ училището за беднитѣ, но нѣма защо да даваме училището на богатитѣ безъ пари и достъпъ на всѣка цена. Това е моята политика. Бедниятъ ще се учи безплатно, ще го освободимъ отъ такси, ще му даваме средства, но богатитѣ, който иска и сръдно и висше образование, трѣбва да плати. Да прѣскашъ по всички села и градове реални училища, незавършени гимназии, безъ да дадешъ възможностъ на тая младежъ да отиде по-нагоре да завърши своето образование и да добие повече знания, пригодни за живота — това е една пакостна политика и то е демагогия. Моята политика не е такава. Азъ искамъ да предотвратя младежта и да я насоча въ правилни пѣтици на развитие. Не много знания, безразборни, безсистемни и безъ цель, но малко знания солидни, асимилирани, знания, които да даватъ възможностъ на младежа да мисли самостоятелно, да си състави мировгледъ, да добие воля, да има инициатива, да има гражданска доблестъ и смѣлость — тѣзи знания азъ искамъ да сѣя и тѣхъ ще сѣя съ училищата, които ги имаме. Тѣ не сж реалкитѣ, тѣ сж гимназиитѣ, реалнитѣ и хуманитарни, професионалитѣ училища, прогимназиитѣ и пр. и пр. Тази е системата, която азъ установявамъ.

Г. г. народни представители! Азъ изложихъ и мотивитѣ, и главнитѣ принципи на законопроекта и на нашата училищна политика. Вие я виждате. Много отъ васъ, които сж жадни за реформи и които не искатъ, въ смутни и тежки за народа, за България времена, да видятъ чудеса, преустройства и грамадни промѣни, нѣма да ги видятъ. Азъ се връщамъ къмъ онова здраво и изпитано отъ десетилѣтия, което трѣбва да се изживѣе. То не е съвършено, както не е съвършенъ и съвременниятъ общественъ строй. То ще се усъвършенствува. Ние всички ще работимъ да се усъвършенствува — и ние, и тѣзи, които идатъ следъ насъ — но нека се престане да се правятъ опити отъ любопитство и отъ подражание. Една млада страна, която трѣбва да върви по пътя на напредналитѣ държави, които сж ни изпреварили, и да черпи поука и подражание отъ тѣхъ, не може безнаказано и безъ рискове за себе си да прави експерименти. Всѣки такъвъ експериментъ ние ще платимъ скъпо и прескъпо. Ние сме го платили. Вижете онзи хаосъ, онзи мракъ, онова разнебитено равновесие, което се таи въ душата на съвременното общество и на българския народъ отъ градове и села и въ декласираната и малочислена интелигенция. Всичко това е резултатъ на тѣзи люшкания и на тѣзи опити. Време е да престанемъ и да трѣгнемъ по здравия и начертанъ пътъ. Той е пътътъ на прогреса и напредъка на нашето училище, на нашата училищна политика. Чрезъ него ние ще създадемъ, ще добнемъ и учени люде, и здрави и морални обществени водители, и добри български граждани. (Бурни и продължителни ржкоплѣскания отъ сговориститѣ)

Председателътъ: Ще поставя на гласуване законопроекта.

Д. Кьорчевъ (н. л.): Г. председателю! Искамъ думата.

Председателътъ: Пренията по законопроекта сж изчерпани.

Д. Кьорчевъ (н. л.): Азъ искамъ думата за лично обяснение.

Председателътъ: Добре. Най-напредъ ще гласуваме законопроекта и тогава ще Ви дамъ думата.

Ще поставя на гласуване законопроекта. Ония отъ васъ, които приематъ на първо четене законопроекта за измѣнение, допълнение и отмѣнение на чл. чл. 1, 8, 10, 11, 12, 16 и пр. отъ закона за народното просвѣщение, моля, да вдигнатъ ржка. Волпинство, Събранieto прие.

Има думата народниятъ представителъ г. Димо Кьорчевъ за лично обяснение.

Д. Кьорчевъ (н. л.): Г. председателю! Вие бѣхте свидетелъ, както и г. г. народнитѣ представители, че въ началото на речта си г. министъръ-председателътъ, на единъ мой апострофъ, което е нѣщо съвършено естествено — защото въ парламентарния животъ най-естествената форма на пререкания и обяснения е преди всичко апострофътъ — ми отговори съ една дума, като ме нарече простака, изказвайки по тоя начинъ ясно намѣрението си да ме обиди. Понеже, г. председателю, за мене е твърде обяснимо по кои причини не ме защитихте, азъ Ви моля да попитате г. министъръ-председателя, дали той счита, че тѣзи думи, които ми каза, ги каза съ намѣрение да ме обиди като народенъ представителъ, и ако да, азъ допълнително ще направя своитѣ обяснения. Предварително считамъ за нужно да заявя, че апострофътъ, който направихъ азъ, е отъ най-лоялитѣ и се отнасяше до репутацията на известни пасажи отъ речта на г. министъръ-председателя по законопроекта, а не лично до него, когато отговоритѣ, който ми направи той, се отнася лично до мене. И понеже азъ нѣмамъ никакви лични отношения съ него, освенъ политически, азъ Ви моля, г. председателю, да се намѣсите въ този споръ по единъ въпросъ, който засѣга единъ народенъ представителъ, който е подъ Ваша закрила.

Председателътъ: Дълга да забележа, че апострофътъ на г. Кьорчевъ по форма бѣ обиденъ не само за министъръ-председателя, но и за народнитѣ представители. Това бѣше една долна закачка и г. Кьорчевъ получи заслуженъ отговоръ отъ страна на г. министъръ-председателя.

Д-ръ Н. Сакаровъ (к.): Добре се обяснихте.

Председателътъ: Ако г. министъръ-председателътъ иска, може да даде своитѣ обяснения.

Министър-председател А. Ц. Цанковъ: Какво да отговоря, г-да, когато азъ съмтамъ, че излагамъ едно гледище позовайки се на учени авторитети, а г. Кьорчевъ ме апострофирва и ми казва, че чета лекция въ противназишно училище на противназишни. Ще се съгласите, че това е общо не само за мене, . . .

Отъ сговориститѣ: И за насъ, и за насъ!

Министър-председател А. Ц. Цанковъ: . . . но и за народнитѣ представители. И ако г. Кьорчевъ не знае значението на Коменски, славянскиятъ педагогъ, за учебното дѣло, както и на Декарта, Джонъ Стюартъ Милъ и пр., ако не ги знае, за съжаление, казвамъ, че това е простотия, невежество по тая материя. Може по конституционно право да е вещь, но тукъ не е; до тукъ е простотия, понаятъкъ — не знамъ.

Д. Кьорчевъ (н. л.): Г. председателю! Г. г. народни представители! Отношението на изпълнителната властъ, въ лицето на министър-председателя къмъ народнитѣ представители е отъ извънредно голѣма важностъ презъ време на нашитѣ заседания; то е началото на примирението, то е началото на правиленъ парламентаренъ и политически животъ. Изглежда, че нашиятъ министър-председателъ е съ намѣрение да обижда народнитѣ представители лично, а не да заката, репутацията на тѣхнитѣ мнения — а има разлика между репутацията на онова, което говоримъ като мнение или възгледъ и личното достойнство на народния представителъ. Вѣрно е, че азъ закачихъ министър-председателя, но не неговата личностъ или него лично, да казвамъ, че е простакъ, но преценявайки, казахъ, че неговата речъ не се отнася до едно политическо Народно събрание, а има характеръ на една лекция въ противназия.

Министър-председател А. Ц. Цанковъ: Не е вѣрно!

Д. Кьорчевъ (н. л.): Това не значи, че той имаше право да се обърне къмъ мене и да ми каже „простакъ“. (Глътка) Моля ви се, изслушайте ме, защото ще съжаляватъ за това.

Отъ сговориститѣ: Е-й-й!

И. Хрелопановъ (д. ст.): Г. председателю! Колко яхти му давате думата за лично обяснение?

А. Додовъ (д. ст.): Г. председателю! Какъ се допускатъ подобни характеристики?

Председателъ: Г. Кьорчевъ! Следъ обясненията на г. министър-председателя, че той не е искалъ да нарече Васъ лично простакъ, но че мнението, изказано отъ Васъ е изразъ на простотия, съмтамъ, че не Ви е нанесълъ лична обида.

Д. Кьорчевъ (н. л.): Моля, да ми дадете право да говоря въ Народното събрание. Трѣбва да ме защитите, като народенъ представителъ.

П. Петковъ (з.): Само за една минута искамъ думата.

Председателъ: Не може сега.

Минаваме къмъ втора точка отъ дневния редъ . . .

П. Петковъ (з.): Тогава ще ми дадете думата преди вдигане на заседанието.

Председателъ: Добре. — Минаваме къмъ втора точка отъ дневния редъ — второ четене законопроекта за разрешаване на Министерството на земледѣлното и държавнитѣ имоти извършването работи по мѣроприятията за корекция на рекитѣ и отводняване заблатениитѣ мѣста.

Г. Пенчевъ (с. д.): Само две думи ще кажа.

Председателъ: По кой въпросъ?

Г. Пенчевъ (с. д.): За обяснение.

Председателъ: Моля, г. Пенчевъ.

Г. Пенчевъ (с. д.): Искамъ да кажа само две думи за обяснение.

Председателъ: Г. Пенчевъ! Законопроектътъ се прие вече. На второ четене ще кажете това, което искате да кажете сега.

Г. Пенчевъ (с. д.): Само две думи.

Председателъ: Това не може да се допусне.

Г. Пенчевъ (с. д.): Има недоразумение.

Председателъ: Не мога да Ви дамъ сега думата г. Пенчевъ, разберете!

Г. Пенчевъ (с. д.): Азъ моля да ми дадете само една минутка да кажа две думи.

Председателъ: Г. Пенчевъ! При второто четене ще кажете тѣзи думи.

Г. Пенчевъ (с. д.): Ние искаме да се разберемъ съ г. министър-председателя.

Председателъ: Г. Пенчевъ! Призовавамъ Ви къмъ порядъкъ. Вие много добре знаете правилника, че следъ като се приеме единъ законъ, не може да се говори вече по него.

Г. Пенчевъ (с. д.): Само за две думи.

Председателъ: За какво?

Г. Пенчевъ (с. д.): Ще Ви кажа.

Председателъ: За какво искате думата? Кажете за какво?

Г. Пенчевъ (с. д.): Ще Ви кажа.

Председателъ: Кажете за какво?

Г. Пенчевъ (с. д.): Г. г. народни представители! . . .

Председателъ: Нѣмате думата, г. Пенчевъ! За какво искате да говорите? За лично обяснение ли?

Г. Пенчевъ (с. д.): Не, ще Ви кажа за какво.

Председателъ: Кажете за какво?

Г. Пенчевъ (с. д.): Г. г. народни представители! . . .

Председателъ: (Силно звъни) Г. Пенчевъ! Ще приложа спрѣмо васъ санкциитѣ на правилника.

Г. Пенчевъ (с. д.): Така не може да бѣде. Вие лошо правите.

Председателъ: Не правя лошо. На какво ще се обърне Събрашието, ако всѣки почне да говори когато и за каквото си иска?

Г. Пенчевъ (с. д.): Вие искате да има разбирателство между насъ, и г. министърътъ иска това, а така то не става. Азъ ще кажа само две думи.

Председателъ: Г. Пенчевъ! Не може, има правилникъ, който не позволява това.

Х. Христовъ (с. д.): Той иска думата за лично обяснение.

Председателъ: За лично обяснение ще му дамъ думата въ края на заседанието.

Г. Пенчевъ (с. д.): Така не може. Азъ ще Ви кажа едно — че не съмъ азъ лошъ човѣкъ, сяко и моитѣ другари.

А. Сталийски (д. ст.): Зорланъ ли искате думата? Разберете се! Кажа Ви се да пазите редъ и ще Ви се даде думата въ края на заседанието.

Нѣкой отъ сговориститѣ: Уважавайте малко Събрашието.

Г. Пенчевъ (с. д.): Азъ уважавамъ всички. — Искате да се разберете съ насъ, учителитѣ, но така не може.

Председателът: Бждете спокойни. Ще се разберемъ.

Г. Пенчевъ (с.д.): И вие обичате България, и вие обичате България. Така, съ хокане не може. (Глъчка)

Председателът: (Звъни) Моля, тишина, г-да.

Министъръ Ц. Бобошевски: Г. председателю! Дайте малко отидихъ.

Председателът: Давамъ 5 минути отидихъ.

(Следъ отидиха)

Председателстващъ д-ръ Б. Вазовъ: (Звъни) Заседанието продължава.

Моля г. докладчика да прочете на второ четене законопроекта за разрешаване на разрешаване на Министерството на земледелието и държавните имоти извършването работи по мѣроприятията за корекция на рѣкитѣ и отводняване заблагени земи.

Докладчикъ д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д.сг): Комисията по Министерството на земледелието и държавните имоти разгледа законопроекта за разрешаване на Министерството на земледелието и държавните имоти извършването работи по мѣроприятията за корекция на рѣкитѣ и отводняване заблагени земи и направи нѣкои допълнения въ него, които ще ви прочета при четенето текста на законопроекта. (Чете)

„ЗАКОНЪ

за разрешаване на Министерството на земледелието и държавните имоти извършването работи по мѣроприятията за корекция на рѣкитѣ и отводняване заблагени земи“.

Председателстващъ д-ръ Б. Вазовъ: Които отъ васъ приематъ заглавието на законопроекта тѣй, както се прочете отъ г. докладчика, моля, да вдигнатъ рѣка. Болшинство, Събранието приема.

Докладчикъ д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д.сг): (Чете чл. 1 вж. приложение № 40, Т. П)
Комисията прибави новъ п. 6, а именно: (Чете)
„6. Отводняване на Баташкото блато, възлизащо на около 1 милионъ лева.“

По въпроса за Видинъ, комисията намѣри, че най-добре ще се разреши този въпросъ, като се образува единъ синдикатъ за отводняване на Видинската низина, а държавата съ своитѣ средства и съ свои технически персоналъ подпомогне работата на този синдикатъ.

Н. Пждаревъ (д.сг): Това е съвсемъ отдѣлна работа, г. докладчикъ. Водниятъ синдикатъ ще се занимава съ съвършено други работи, съ съвършено други въпроси, съ други постройки. Това е дренажъ за пр. Видинъ — заздравителна работа, за хигиенични цели.

Докладчикъ д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д.сг): Има внесено едно предложение отъ народния представител г. Маждраковъ за корекция на р. Ханджидере, Инджекьойското блато, отъ с. Инджекьой, Анхиялска околия, до втичането ѝ въ морето. Комисията остави това предложение безъ последиствие и не го вписа въ сегашния законопроектъ, защото въпросътъ не е проученъ.

Има предвидени суми за проучване на такива въпроси, които, следъ като бждатъ проучени, ще бждатъ внесени отъ Министерството на земледелието съ другъ законопроектъ.

Председателстващъ д-ръ Б. Вазовъ: Има думата народниятъ представител г. Ради Василевъ.

Р. Василевъ (д.сг): Г. г. народни представители! Сега е случаятъ да разширимъ малко този законопроектъ, и азъ ще моля да се съгласите да се постави една сума и за корекцията на р. Камчия. Около леглото на р. Камчия има грамадни простанства, които се заливатъ всѣка година. Тамъ съ стотици хиляди декари ще трѣбва да бждатъ отводнени. Независимо отъ това, тамъ има и горско стопанство, тѣй наречениятъ Логтоза, което стопанство ще може рационално да се експлоатира, ако корегираме р. Камчия и се направи плавателна. Това е единъ широкъ проектъ. По-начатъкъ ще се замисли да може дървениятъ

материалъ да се изнася чрезъ морето много по-евтино. Тѣй, че азъ ходатайствувамъ предъ Народното събрание да се впише единъ кредитъ отъ 2,000,000 л. за корекцията на р. Камчия. Трѣбва да прибавя, че г. министърътъ на земледелието нѣма нищо противъ.

Докладчикъ д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д.сг): Г. Василевъ! Работитѣ, които ще се извършватъ по п. 6, сж работи проучени, . . .

Р. Василевъ (д.сг): И тѣзи сж проучени.

Докладчикъ д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д.сг): . . . за които е предвиденъ нужниятъ кредитъ, за да се започне работа.

Н. Пждаревъ (д.сг): Отъ кого сж проучени?

Докладчикъ д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д.сг): Освенъ тия работи не се видя въ комисията да има други проучени отъ министерството. Викаха се и специалисти техници.

Р. Василевъ (д.сг): Какъ да не е проучена работата, когато даже здания, вodenици около р. Камчия сж отчуждени? Всичко е приготвено за корегирането.

Председателстващъ д-ръ Б. Вазовъ: Има думата народниятъ представител г. Никола Пждаревъ.

Н. Пждаревъ (д.сг): Вземъ думата, за да искамъ осветление отъ г. министра на земледелието. Ние гласуваме единъ законопроектъ, който ангажира известни разходи. Тѣзи разходи ще се правятъ по предвидени кредити въ бюджета ли или това сж разходи, които ще се правятъ вънъ отъ бюджета? За разходването на тия суми г. министърътъ на финансите сондирантъ ли е и смѣта ли, че тѣзи пари сж налице, че ги има, за да се разходватъ или ще трѣбва да се търсятъ специални доходи, за да се направятъ този разходъ? Изобщо сумитѣ, които се предвиждатъ въ законопроекта, по редовния ли бюджетъ сж предвидени или ще се предвидятъ по извънредния бюджетъ? Ако сж по редовния бюджетъ, съ каква сума разполага министерството за тия работи? Тия работи по известенъ планъ ли се вършатъ или не?

Председателстващъ д-ръ Б. Вазовъ: Има думата г. министърътъ на земледелието и държавните имоти.

Министъръ Я. Молловъ: Г-да! Всички тия мѣроприятия сж проучени, има готови планове. Предстои да се отдадатъ на търгъ мѣроприятията. Съгласието на г. министра на финансите е получено. Въ сегашния бюджетпроектъ сж предвидени средства за отдѣлните мѣроприятия. За мѣроприятието за отводняването на Карабазската низина, което ще видне около 26 милиона лева — а споредъ смѣтката, която имаме въ отдѣла, се искатъ 30 милиона лева — за всѣка евентуалностъ тази година въ бюджетпроекта сж предвидени 6,000,000 л.

Н. Пждаревъ (д.сг): Значи, ще се правятъ съ редовнитѣ приходи.

Министъръ Я. Молловъ: За р. Искъръ се искатъ 3,000,000 л., а въ сегашния бюджетпроектъ сж предвидени 300,000 л. За р. Струма ще помня колко, но въ всѣки случай има предвидена сжко така въ бюджетпроекта известна сума. Искъ се сега да бжде вписано тукъ и отводняването на Баташкото блато, понеже е предвидено въ бюджетпроекта за тази година за него една сума отъ 800,000 л. Така, че всички тия работи предстои да бждатъ започнати, плановетѣ вече сж готови и ще бждатъ реализирани.

Председателстващъ д-ръ Б. Вазовъ: Г. г. народни представители! Има предложение отъ г. Ради Василевъ, да се прибави п. 7 къмъ чл. 1 на законопроекта, а именно да се отпуснатъ 2,000,000 л. за корекция на р. Камчия. Вие чухте обясненията на г. министра и на докладчика.

Министъръ Я. Молловъ: Азъ нѣмамъ нищо противъ, обаче дължа да съобща на Народното събрание, че р. Камчия не е проучена, планове нѣма. Азъ не бихъ ималъ нищо противъ, ако се ангажира, единъ кредитъ, както иска г. Ради Василевъ, макаръ че проучванията още не сж направени. Ние имаме предвидени средства и за такива проучвания — има специално перо за това. Проучванията ще бждатъ направени, а когато се направятъ тѣзи проучва-

ния, тогава ще се предвидят и кредити. Азъ моля г. Ради Василевъ да не настоява на своето предложение.

Р. Василевъ (д. сг): Голѣма часть отъ имотитѣ около р. Камчия сж отчуждени.

Министъръ Я. Молловъ: Да не откриваме врата. Искания има извънредно много.

Р. Василевъ (д. сг): Това е много важенъ въпросъ.

Министъръ Я. Молловъ: Всички сж важни.

Председателствуващъ д-ръ Б. Вазовъ: Г. Ради Василевъ! Оттегляте Вашето предложение, нали?

Р. Василевъ (д. сг): Оттеглямъ го.

Председателствуващъ д-ръ Б. Вазовъ: Ще гласуваме. Които приематъ члена тѣй, както се докладва отъ г. докладчика, моля, да вдигнатъ рѣка. Болшинство, Събранието приема.

Пристъпваме къмъ първото четене на законопроекта за военнитѣ лица.

Г. г. народни представители! Мотивитѣ къмъ самия законопроектъ сж доста обширни и затуй моля да се съгласите, да се прочете заключителната часть на мотивитѣ, която съдържа накратко важнитѣ идеи и първия и последенъ членъ отъ законопроекта.

Които отъ васъ сж съгласни съ това мое предложение, моля, да вдигнатъ рѣка. Болшинство, Събранието приема.

Моля, г. секретаря да прочете заключителната часть на мотивитѣ и първия и последенъ членъ на законопроекта.

Секретаръ д-ръ Ц. Дяковъ (д. сг): (Прочита ги — вж. приложение № 42, Т. I)

Председателствуващъ д-ръ Б. Вазовъ: Има думата народниятъ представителъ г. Никола Пждаревъ.

Н. Пждаревъ (д. сг): Г. г. народни представители! Азъ смѣтамъ, че по принципъ по този законопроектъ нѣма какво да се говори, той ще трѣбва да бѣде приетъ. Обаче законопроектътъ трѣбва да отиде въ комисията, защото има подробности, по които ще трѣбва комисията да се сипе. При разглеждане на подробноститѣ, при второто четене, ще има да се направятъ нѣкои поправки тукъ, ако не се направятъ въ комисията.

Председателствуващъ д-ръ Б. Вазовъ: Г. г. народни представители ще гласуваме. Които отъ васъ приематъ по начало законопроекта за военнитѣ лица и да се изпратятъ той въ комисията, моля, да вдигнатъ рѣка. Болшинство, Събранието приема.

Пристъпваме къмъ следующата точка отъ дневния редъ: първо четене законопроекта за признаване Военното на Негово Величество училище за висше специално учебно заведение.

Моля г. секретаря да прочете мотивитѣ и самия законопроектъ.

Секретаръ д-ръ Ц. Дяковъ (д. сг): (Прочита изцѣло законопроекта, заедно съ мотивитѣ къмъ него — вж. приложение № 43, Т. I)

Председателствуващъ д-ръ Б. Вазовъ: Има думата народниятъ представителъ г. Стоянъ Костурковъ.

С. Костурковъ (д. сг): Азъ искамъ г. военниятъ министъръ да ми уясни следния въпросъ. Сегашното Военно училище е сръдно учебно заведение. Искане се отъ г. военния министъръ да бѣде то признато за висше военно училище, висше учебно заведение. Е, добре, въ висшето военно учебно заведение ще трѣбва да постъпватъ ония, които свършватъ сръдното военно училище. Нали тѣй? Така е поне, доколкото азъ знамъ, въ другитѣ държави, дете има военни училища, кадетски, тѣй наречени корпуси, военни академии и т. н. Военнитѣ академии, доколкото познавамъ азъ въпроса, доколкото се простиратъ моитѣ сведения, макаръ че не съмъ специалистъ по тази

работа, сж висши военни учебни заведения. Въ тѣхъ се постъпва, следъ като се свърши сръдно военно учебно заведение: артилерийско училище, юнкерско училище, така наречено, и т. н. У насъ досега и сега ние имаме едно военно училище, което подготвя офицери. Това военно училище бѣше признато за сръдно специално военно училище. Сега отъ насъ се иска да го признаемъ за висше учебно заведение.

Ц. Бръшляновъ (д. сг): Като специално.

С. Костурковъ (д. сг): И въ Университета факултетитѣ сж специални, г. Цоню Бръшляновъ. То се знае, че ще бѣде висше специално учебно заведение. То става единъ видъ военна академия, безъ да се нарича така.

И. Георгиевъ (д. сг): Не е академия.

С. Костурковъ (д. сг): То е единъ видъ академия — става висше военно учебно заведение. Сега, какво ще стане съ военното училище, съ сръдното учебно заведение? Ще съществува ли то и къмъ него ще се развиятъ курсове, които ще образуватъ висшата военна школа, или какъ? Щомъ се иска да се признае туй сръдно учебно заведение за висше, то сръдното става висше и сръдно вече престава да бѣде, нѣмаме сръдно. А кой ще постъпва въ висшето? Тозъ който е свършилъ сръдното. Бѣше време когато въ нашето Военно училище постъпваха хора, които сж свършили само нѣколко гимназиялни класа.

И. Лѣнарски (д. сг): Не.

С. Костурковъ (д. сг): Моля, азъ съмъ по-старъ отъ Васъ; ще Ви кажа, и друго, че азъ съмъ билъ тамъ, та недейте учи мене; послушайте малко. Мина се това време. Следъ туй настъпи друго време: искаше се гимназиялно образование за да постъпи човѣкъ въ Военното училище. Мина се и това време.

Отъ сговориститѣ: И сега е така.

С. Костурковъ (д. сг): Моля ви се, почакайте. — Постъпиха млади хора въ подготовителни класове, следъ туй въ гимназиялни тамъ въведени класове, най-после — въ специалнитѣ класове. Сега е пъкъ друго-гиче. Както виждате, много промѣни сж ставали въ организацията, въ уредбата на нашето Военно училище. Въ всѣки случай, то бѣше Военно училище, сръдно специално учебно заведение. И заналпредъ ще се приематъ тамъ хора, които иматъ сръдно общо образование. Така трѣбва да бѣде. Отъ обикновенитѣ сръдни училища, отъ гимназитѣ, ще се вербуватъ питомцитѣ за висшето Военно училище, за Висшата военна школа. Но то бѣше така, и сега е така — трѣбва да свършишъ гимназия, за да постъпишъ въ военнитѣ курсове, които съставляватъ собствено Военното училище; трѣбва да имашъ сръдно общо образование, за да бѣдешъ подготовенъ по този начинъ за специалнитѣ военни познания по разнитѣ области на военното изкуство и на военната наука и техника: фортификация, администрация, артилерия и пр. и пр. Азъ питамъ сега, какво ще стане съ сръдното Военно училище?

Д. Митовъ (д. сг): Нѣма да има такава.

С. Костурковъ (д. сг): То се закрива. Следователно, ще стане у насъ следното нѣщо: всѣки офицеръ, споредъ този законопроектъ, заналпредъ ще има висше образование. Тѣй ли е, г. министре?

Отъ сговориститѣ: Тѣй е!

Министъръ И. Вълновъ: Както и гимназиялнитѣ учители сж съ висше образование.

С. Костурковъ (д. сг): Разбирамъ; това е, значи, целта на закона. — И тѣй, Военното сръдно учебно заведение престава да съществува — това искамъ да зная азъ, — ... и вмѣсто него се организира едно висше учебно заведение.

По тази работа — умѣтна ли е или не — нѣма да говоря, понеже не ми е специалностъ, малко я разбирамъ. Тукъ има маса хора, на които специалностъ е било тѣмъ туй, та бихъ поискалъ отъ тѣхъ, тѣ да обяснятъ работата, та и за насъ, профанитѣ въ тази областъ, да стане тя по-ясна.

Председателстващ д-ръ Б. Вазовъ: Има думата народният представител г. Петко Петковъ.

П. Петковъ (з): Г. г. народни представители! Отъ насъ се иска Военното училище да бъде направено висше учебно заведение. Добре е им български офицеръ да се даде една по-широка култура, и идеята, што офицерството да бъде поставено наравно съ другитѣ професии, като ще може българскиятъ офицеръ да излиза отъ Военното училище съ висше образование, е една идея сама по себе си добра. Въпросътъ е, обаче, какъ ще бъде организирано това обучение на офицера въ Военното училище? Желателно е въ програмата на Военното училище да се направятъ нѣкои нововъведения; да се занесатъ преподаването на известни предмети, съ което ще се даде на офицера една по-широка култура за разбирането на отъзиви нѣща, които ще му бъдатъ необходими въ живота, когато той ще се изправи да учи въоръжения народъ. Желателно е напр. да се занесатъ преподаването на държавното право, на устройството на модерната държава, на политическата икономика, на социологията, който знае че се въведе напоследъкъ, на науката за психологията на народитѣ изобщо, на българския народъ, на тълпичитѣ — всички оную, което може да даде на офицера една по-широка, една по-богата култура и възможност, што утре, когато отиде въ казармата и се справя съ народа, като неговъ воененъ възпитателъ, да бъде близко до народната душа, за да нѣма едно отдѣляне, да не се създава едно кастово гледище, което ще отчужди офицера отъ масата, отъ народа, а желателно е да има една близостъ, едно взаимно проникване въ казармата, когато той ще отиде да прилага своитѣ познания.

Така също, обаче, необходимо е — и въ това отношение азъ апелирамъ къмъ г. министра на войната, който заяви, че е воененъ, а не политикъ — да се замислимъ за ролята, която напоследъкъ офицерството играе въ България, роля, която въ миналото веднажъ бѣ играла. Желателно е колкото се може по-скоро офицерството да остане туй, което то трѣбва да бъде въ държавата: военни възпитатели на народа, военни учители. Желателно е политиката и партизанщината да бъдатъ отстранени отъ срѣдитѣ на българското офицерство.

Н. Рачевъ (д. сг): Не е вѣрно това, което говорите. Днесъ офицерството не е партизанско.

П. Петковъ (з): Това е нашето мнение. Моля, изслушайте ме.

И. Лѣкарски (д. сг): Кога ще вземемъ думата, безъ да предизвиквашъ спорове?

П. Петковъ (з): Вие сте запасенъ, не сте действующъ офицеръ. Азъ мисля за онѣзи възпитатели на Военното училище, които ще излизатъ утре и ще отидатъ въ казармата. Не бива българската казарма както и българското училище, да бъдатъ обрѣнати въ партизански заведения.

И. Лѣкарски (д. сг): Този акълъ трѣбваше да го дадете на Стамболийски, а не сега.

П. Петковъ (з): Казармата е заведение на България, г. г. народни представители. Тамъ трѣбва да бъде офицерътъ преди всичко българинъ, безъ на неговата дреха да бъде окаченъ нѣкой отъ нашитѣ партийни цѣвтове, защото, когато нѣкой отъ тия цѣвтове бъде закаченъ на него, той губи отъ своя престижъ.

Н. Рачевъ (д. сг): Кой създаде оранжевата армия въ България? И ти ще продавашъ моралъ!

П. Петковъ (з): Офицерътъ ще загуби своя престижъ, така както би загубило отъ своя престижъ националното знаме на България, ако му турите синъ, моравъ или дори оранжевъ цѣвтъ.

Н. Рачевъ (д. сг): Ти нѣмашъ морално право да говоришъ за армията.

П. Петковъ (з): Когато ние минаваме по улицата и срѣщнемъ едно полково знаме, ние го поздравяваме, защото това знаме е на България, но когато на това знаме ние видимъ моравъ, синъ или оранжевъ цѣвтъ, ние не можете да имате същитѣ чувства, какъ ние имате къмъ България.

А. Сталийски (д. сг): Какъ имашъ куражъ да говоришъ това? Въ Търново късаше триколонното знаме; накараше турцитѣ да го газятъ.

П. Петковъ (з): За доброто бъдаше на тая армия, за доброто бъдаше на офицерството, което има заслуги въ войната, заслуги, които се призоваватъ отъ всички, трѣбва въ най-скоро време да бъде отстранена партизанщината отъ армията, където нѣма за нея никакво мѣсто. Не бива армията да се занимава съ политика, защото, когато се занимава съ политика, тя влиза въ една област, където не е нейното предназначение. Предназначението на армията е много високо. То е: да брани страната, но не и да се мѣе въ вътрешнитѣ политически борби, за да сваля и качва правителствата. (Възражения отъ сговориститѣ) Туй, което бѣше въ миналото българската армия, туй което ѝ създаде престижъ въ войната, то бѣше обогателството, че тя бѣше общонационална армия, която принадлежеше на България и която се беше за България. (Възражения отъ сговориститѣ).

Н. Рачевъ (д. сг): Армията си е изпълнявала винаги дълга, за честь на България.

П. Петковъ (з): Ние не сме противници на офицерството. Ние желаемъ то да бъде образовано, ние желаемъ то да добие по-голямъ култура.

Н. Рачевъ (д. сг): Желаете, но още не можете да се изчистите отъ партизанщината. Желаете да демагогствувате, да ви чуятъ маситѣ както говорите.

П. Петковъ (з): Армията трѣбва да бъде една организация национална, една организация, която нѣма да се занимава съ тайни организации, съ равни лиги, която ще остане вѣрна на основа високо предназначение, което ѝ възлага българската конституция и българскитѣ закони. Бъде ли армията такава, бъде ли армията национална, стои ли офицерството на тая почва — подъ знамето на България, а не подъ партийно знаме — то ще бъде уважавано отъ всички и ще изпълни правилно своята задача. Но, отклонил ли се офицерството отъ това национално знаме (Възражения отъ сговориститѣ), застане ли въ редоветѣ на тия или на онази партия, то ще срѣшне, г. г. народни представители, то ще трѣгне по погрѣшенъ пътъ. (Възражения отъ сговориститѣ) Време е, следъ всичко туй, което стана въ България, да се замислимъ най-сериозно за бъдащото на нашата армия.

Отъ сговориститѣ: 0-0-0!

П. Петковъ (з): Армията се деморализира, г. г. народни представители, въ два случая: единиятъ пътъ е, когато хвърли лушкитѣ, а другиятъ пътъ е, когато тя отиде по пътища, които не отиватъ къмъ онази висока мисия, която ѝ възлага бъдащото на страната.

Председателстващ д-ръ Б. Вазовъ: Не е вѣрно! Нашата армия винаги си е изпълнявала дълга.

П. Петковъ (з): Ти го изпълни достойно презъ войната.

Нѣкой отъ сговориститѣ: Тя е противъ корупцията въ България. Това е достойно изпълнение на дълга отъ нейна страна.

Председателстващ д-ръ Б. Вазовъ: Моля Ви, г. Петковъ, по адресъ на армията да избѣгвате да говорите.

П. Петковъ (з): Както вие, г. председателю, така и азъ съмъ билъ частъ отъ тая армия, защото армията е цѣлия въоръженъ народъ. Презъ цѣлата война азъ съмъ билъ офицеръ; не искамъ да обиждамъ офицеритѣ, между които имамъ толкова другари и съ които съмъ билъ прекаралъ войната. Азъ съмъ самъ офицеръ, но азъ мисля за бъдащото на тая страна. Азъ не искамъ съ тия хора, съ които бѣхме другари въ окопитѣ, да се срѣщаме на две различни барикади. (Възражения отъ сговориститѣ). Това ние не искаме. Ние искаме тѣ да бъдатъ подъ националното знаме на България. Ние искаме българското офицерство да мисли само за България. (Ражкопѣскания отъ земледѣлицитѣ).

Председателстващ д-ръ Б. Вазовъ: Има думата народният представител г. Тодоръ Кожухаровъ.

Т. Кожухаровъ (д. сг): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! По същността на вношения отъ г. министра на войната законопроектъ заявявамъ, че мога само да го поддържамъ, затуй защото както вие е известно,

Военното училище се комплектува от младежи, които сж завършили сръбното гимназиялно образование, има тригодишен курс и въ него освен често специалните военни дисциплини се изучават и много други науки от хуманитарен характер. Където по-преди каза г. Панков, въ него много дисциплини се преподават от професори при нашия Университет. Вобщо, то има всички основания да бъде едно висше учебно заведение.

Но по повод на това, което изтъкна г. Петков тукъ, въ Народното събрание, като бивш офицеръ, дължа да заявя следното: известно е на всички г. г. народни представители, че въ миналото армията никога не се е интересувала от политически борби на страната. Въпреки нашите чести спречквания тукъ, въ Народното събрание съ г. Петкова, като почтенъ политически противникъ, азъ дължа да му призная, че като офицеръ на фронта той се е държалъ почтено и добре. Въ същото време азъ го моля да се съгласи съ мене, че намъсването на армията въ политическия животъ на страната почна от момента, когато правителството на Земледълския съюзъ пое управлението на България.

В. Начевъ (д. ст): Тъ опартизаниха армията.

Т. Кожухаровъ (д. ст): Това е фактъ. Известно е, г. г. народни представители, че презъ времето, когато г. Ляпчевъ бѣше министъръ на войната и предстоеше съзряване на армията, съгласно договора за миръ въ Ньой, трѣбваше да се направи една преценка: кои отъ офицеритѣ ще трѣбва да бъдатъ уволнени и кои да останатъ въ армията. Тази преценка стана на основание на така наречената градация на офицерството. Възъ основание миналата бойна дейностъ на офицеритѣ се създаде така наречената градация по родове на оръжия, и първитѣ номера въ тая градация бѣха офицеритѣ, които по общо признаване бѣха най-достойни да останатъ въ армията. Г. Петковъ трѣбва да признае, че тази градация бѣше анулирана отъ земледѣлския министъръ на войната и при уволненията на офицерството се прибѣгна къмъ очистването на армията най-напредъ отъ тия именно офицери, които бѣха посочени отъ своитѣ другари и отъ своитѣ началници като най-добри офицери въ армията, и съ това се туря началото на партизанството въ армията. Повече отъ 1.500 души офицери напуснаха армията. Всички, които по-рано бѣха въ армията, тѣзи, които сега сж въ нея, могатъ по справедливостъ да оценятъ достоинството на тѣзи, които тогава по единъ недостоенъ начинъ бѣха натирани отъ нея и бидоха принудени да си продаватъ дрехитѣ, за да могатъ да живеятъ.

С. Василевъ (д. ст): Нѣкои се застреляха.

Т. Кожухаровъ (д. ст): Тукъ азъ мога да припомня само това, че когато започнаха масовитѣ уволнения, въпреки градацията, мои добри другари офицери идваха на поклонение въ Народното събрание. Когато въ кабинета на министъръ-председателя, където тогава бѣше г. Турлаковъ, единъ отъ тия мои много добри другари отъ Военното училище застана предъ г. Турлаковъ и го литае съ сълзи на очи: „Г. министре, защо ме уволнявате?“, той отговори: „Имамъ сведения, че вашиятъ баща е билъ най-дѣртия блокаръ въ Костенецъ-бана, за туй Ви уволнявамъ“. Азъ стояхъ при вратата, а той бѣше ватре въ стаята при г. Турлаковъ. На тая тема може да се говори цѣли часове, но времето е кратко. Какво по-голямо доказателство отъ това: отъ освобождението на България досега имало ли е другъ прецедентъ, дето началникъ-щаба на армията да бъде задълженъ да даде партийна декларация, каквато вие тогава вземахте отъ началникъ-щаба на армията полковникъ Топалджиковъ и която вие публикувахте? Подобно нѣщо не е ставало и нѣма да стане. Но, г-да, вие често идти идвате тукъ въ Народното събрание, и ни обвинявате: „Вие сте превратили, вие сте направили това и онова“. Когато говорите за преврата на 9 юний, вие мислите, че той падна отъ небето като отъ зюмбулъ безъ никакви предпоставки, безъ едно позорно минало, което като логическа последица създаде 9 юний. 9 юний не се създаде отъ само себе си. Цѣли 40 години той не е ставалъ. И днесъ вие, водачитѣ на Земледѣлския съюзъ, които искате да го обновявате, първо и първо задайте си въпроса: какви бѣха психологическитѣ предпоставки, които създадоха тая дата, 9 юний? И трѣбва да бъдете искрени да признаете, че вие първи намѣсихте партизанския прѣютъ въ армията. Армията, обаче, въпреки всичко, отстоя — тя сега е вънъ отъ партийния животъ и пази своята независимостъ като Светая-светихъ,

пази се да не попадне подъ никакви партийни влияния, каквито и да бъдатъ тѣ. Това не ѝ пречи, обаче, да пази реда и мира въ страната. Това, което азъ сега мога да знамъ за духа на армията, то е едно непоколебимо желание и твърдо решение да се отиде докрай, но на всяка цена да се запази мира и реда въ страната. (Ръкоплѣскания отъ съговоритѣ).

Председателстващъ д-ръ Б. Вазовъ: Г. г. народни представители! Часътъ е 8. Има записани още двама оратори. Моля да се съгласите да се продължи заседанието докато се свършатъ разискванията по този законопроектъ. Които отъ васъ сж съгласни съ това мое предложение, моля да вдигнатъ ръка. Болшинство, Събранието приема. Има думата народниятъ представителъ г. Кимовъ Георгиевъ.

К. Георгиевъ (д. ст): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Излизамъ инцидентно да говоря по законопроекта за признаване Военното училище за висше специално училище. Причината за да говоря, е повдигнатия отъ г. Костуркова въпросъ.

Г-да! Каквито сж офицеритѣ, такава е и армията. Грѣжа на всички държави е било да се държи офицерството на висотата на своето положение. У насъ още отъ 1879 г. съществува едно Военно училище, което е било за всички родове войски. То е пушало ежегодно по единъ випускъ, като първиятъ випускъ е билъ пуснатъ презъ 1879 г. Начело на голѣми единици, начело на армии и дивизии презъ войнитѣ стояха много отъ тия, които бѣха свършили Военното училище и които дълго време ръководѣха и обучението на нашата армия.

На мене ще ми бъде позволено накратко да подчертая, че нашата армия — както офицерството, така също и разнитѣ родове оръжия — изпълни своя дългъ презъ войнитѣ. Нека ми бъде позволено да кажа за нашата пехота, че тя, ръководена отъ нашитѣ офицери, съ своето мощно „ура“ и своето „напредъ на ножъ“ превзе такива кръпости презъ първата и втората война, които много капацитети признаваха за непревземаеми, и това очудя цѣлтъ свѣтъ. Нашата артилерия е създателка на барабанния огънь. Г-да! За прѣвъ пътъ нашата артилерия презъ 1918 г. при атаката на Одринъ употреби барабаненъ огънь, което послужихъ като образецъ на артилерийска подготовка за атака върху укрѣпени позиции. Нѣма да говоря за нашитѣ специални родове войски, желѣзнопъжнитѣ, понтоннитѣ, телеграфнитѣ и пр., които се бориха съ всички средства и преодолѣха, тѣй да се каже, непреодолими препятствия. Ние минахме такива голѣми рѣки, каквито сж Дунавъ, Морава, Вардаръ и т. н. Нашата млада авиация, тѣкмо зараждающа се, бѣше още въ пеленитѣ си — първитѣ наши авиаторски части бѣха формирани въ 1913 г. — а нашитѣ офицери авиатори се сражаваха въ 1915 г. съ първокласни авиатори, каквито бѣха французитѣ и англичанитѣ. Нашиятъ морски флотъ, който бѣше единъ миниаторъ за отбрана на морскитѣ брѣгове, се осмѣли да атакува голѣми турски морски сили. Съ една дума, нашиятъ офицерски корпусъ издържа единъ отличенъ воененъ экзаментъ.

Сега става въпросъ за признаването на Военното училище за висше училище. Г-да! Въ нашето Военно училище сега се приематъ хора, които сж свършили гимназия и държали матура. Следъ това, въ Военното училище се прави единъ голѣмъ подборъ — взематъ се предъ видъ както физическитѣ, така и моралнитѣ качества на постъпващитѣ. По-рано — както г. Костурковъ си спомня, може-би сме били заедно по оный време — въ Военното училище се преподаваха общообразователни предмети, за да полѣвятъ гимназиялното образование на юнкеритѣ.

С. Костурковъ (д. ст): Азъ постъжихъ въ старши класъ съ конкурсъ.

К. Георгиевъ (д. ст): Сега се преминава направо къмъ специалнитѣ предмети. Сега въ 3-годишния курсъ на училището се четатъ лекции по специални военни предмети; тактика, артилерия, фортификация, военна администрация, военна история, авиация и морска война. Освенъ това, четатъ се лекции по общообразователни предмети: военна география, математика, педагогия, законоведение, електротехника, военна литература и механика. Плюсъ това четатъ се отъ професори на нашия Университетъ: българска история, политическа история, статистика, социология, политическа икономия, държавно и административно право, международно право и право на войнитѣ и психология. Обемътъ на всички тѣзи предмети

достига често пъти университетския курсъ. Тъзи предмети се четат от известни наши професори. Психологията се чете от г. проф. Казанджиевъ, социологията и политическа икономия — от г. Мишайковъ, държавно и административно право — от г. Бадамезовъ, а сѣщо и международно право и право на войнитѣ. Въ края на всѣка година се произвежда годишенъ экзаменъ по всичкия предметъ материалъ. Известно ви е, че всички лекции въ Военното училище се посещават задължително отъ юнкеритѣ. Вие видите, че всички предмети, които сѣ застъпени тамъ, иматъ за целъ да разширятъ военната и общата култура на офицера споредъ изискванията на времето, и на това основание именно г. министърътъ на войната внесе този законопроектъ. Той не иска да отвори висша военна академия — това е свършено погрѣшно, г. Костурковъ, защото ние имаме право на това по Нйойския договоръ за миръ — а да даде на възпитаницитѣ на военното училище да се ползватъ съ правата на хора съ висше образование.

Председателстващъ д-ръ Б. Вазовъ: Има думата народниятъ представител г. Славейко Василевъ.

С. Василевъ (д. ст.): (Отъ трибуната) Г-да! Отъ освобождението на България до днесъ имаме едно военно училище. То е симпатично на всички българи: и на ония, които обичатъ армията и на ония, които не я обичатъ, защото Военното училище създаде действителни ратници за българското дѣло. Следъ катастрофитѣ настъпи едно отчаяние както въ маситѣ, така и въ нашата интелигенция. Въ 1920 г., азъ бѣхъ известно време началникъ на Военното училище. На нашия позивъ тогава къмъ младежитѣ да се запишатъ за юнкери, не се отзоваха много желающа. Споредъ договора имаме право да приемемъ не повече отъ 100 души на година. Въпрѣки това, обаче, не се явиха толкова желающа. Азъ ви кажахъ кой е причината — чисто психологическа: едно отчаяние настъпи отъ катастрофалнитѣ войни. И азъ, за да мога да привлѣча младежта къмъ Военното училище, предприехъ съ възпитаницитѣ му една чисто научна екскурзия въ северна България, въ градоветѣ Плевенъ, Търново, Варна, Русе и Свищовъ. Тогавашното правителство, обаче, счете, че тази екскурзия съмъ предприелъ съ целъ да възбудамъ националния духъ въ маситѣ, съ целъ да създамъ отъ Военното училище нѣкаква си конспиративна единица — помня, че така се бѣше схванало отъ министъръ Омарчевски. Когато азъ заминахъ съ възпитаницитѣ на Военното училище, същевременно съ съгласието на министъръ-председателя г. Стамболийски обявихме въ „Държавенъ вестникъ“, че юнкеритѣ, които ще постъпятъ, ще бъдатъ признати като випусци. Това бѣше съ целъ да се представи предъ младежитѣ, които ще постъпятъ въ Военното училище, една добра перспектива, защото тогава знаете, г-да, какъ бѣше разрешенъ чиновническиятъ въпросъ: оиъзи, които сѣ випусци, ги тръгна въ по-високи категории на таблицитѣ и материално по-добре се възнаграждаваха. Имаше редъ съображения въ това време, за да се признае Военното училище като висше специално заведение. Тогава, обаче, министъръ Омарчевски, който искаше да подчини всички училища въ България на Министерството на просвѣщението, а сѣщо и Военното училище, повдигналъ въпроса въ Министерския съветъ и Министерскиятъ съветъ взелъ решение да се отложи този въпросъ и се отложи. Като началникъ на училището азъ бѣхъ далъ единъ мотивиранъ докладъ до началникъ щаба на армията и министъръ-председателя Стамболийски и тѣ се бѣха съгласили съ изложенитѣ тамъ мотиви, щото нашето Военно училище да се признае като висше специално училище. Днесъ по инициативата на г. военния министъръ ние се занимаваме съ този въпросъ. Азъ мисля, че не трѣбва много да се говори по него и би трѣбвало народнитѣ представители, безъ разлика на партии, да приематъ на първо четене този законопроектъ, за да можемъ да дадемъ една духовна награда на питомцитѣ въ Военното училище.

Редъ мотиви има още въ полза на този законопроектъ, но времето е напреднало, пъкъ мисля, че нѣма и запод да се убеждаваме. Ще ви кажа едно, г-да, че по договора за мира ние имаме право да испращаме въ странство офицери, които да свършатъ висше образование, ние имаме и право да създаваме въ България Военна академия. Въ настоящето Военно училище военнитѣ предмети оставатъ ония, които сѣ предвидени въ програмата: но сѣ застъпени вече и общообразователни предмети. Ние искаме отъ българския народъ офицери да бѣде достатъчно

подготвенъ; ние искаме да му дадемъ не само военни познания, но и по-обширни общи познания, защото отъ офицера днесъ и утре се изискватъ несравнено по-голямъ и обширни познания, отколкото се изискваха вчера. Офицерътъ днесъ не само трѣбва да познава великолепно военното дѣло, военното изкуство, военната наука въ всички нейни разклонения, но той трѣбва да бѣде и обществонъ човѣкъ, той трѣбва да бѣде и педагогъ, той трѣбва да бѣде и психологъ, той трѣбва да бѣде и малко общественикъ, защото той работи въ сръдата на българския народъ. Особено при една доброволческа система, за да се възпита войнитѣ, изискватъ се несравнено по-високи качества отъ офицера. Азъ мисля, че по този законопроектъ за признаване Военното училище за висше специално учебно заведение не трѣбва да има никакви партийни различия и ще трѣбва единодушно всички да гласуваме за него. (Ръкоплѣскания отъ сговориститѣ)

Председателстващъ д-ръ Б. Вазовъ: Има думата г. военниятъ министъръ.

Министъръ И. Вълковъ: Считаю, г-да, че въпросътъ е много добре изясненъ и моля законопроектътъ да бѣде приетъ. Заявявамъ само, че армията не е партизанска, че тя е съ високъ и непоколебимъ духъ — да пази конституцията, да пази цѣлостта на държавата и да служи на цѣлия български народъ, безъ разлика на съсловия и партии. (Бурни ръкоплѣскания отъ сговориститѣ).

Председателстващъ д-ръ Б. Вазовъ: Ще гласуваме. Които отъ васъ приематъ по начало законопроекта за признаване Военното на Негово Величество училище за висше специално учебно заведение, моля, да вдигнатъ рѣка. Болшинство, Събранieto приема.

Има думата народниятъ представител г. Александъръ Христовъ.

А. Христовъ (д. ст.): Предлагамъ спешностъ — да се гласува законопроектътъ и на второ четене.

Председателстващъ д-ръ Б. Вазовъ: Които отъ васъ сѣ съгласни да се пристѣпимъ къмъ второ четене на законопроекта, моля, да вдигнатъ рѣка. Болшинство, Събранieto приема.

Моля г. секретаря да прочете законопроекта на второ четене.

Секретаръ д-ръ Ц. Дяковъ (д. ст.): (Чете)

ЗАКОНЪ

за признаване Военното на Негово Величество училище за висше специално учебно заведение“.

Председателстващъ д-ръ Б. Вазовъ: Които отъ васъ приематъ заглавието на законопроекта тѣй, както се прочете, моля, да вдигнатъ рѣка. Болшинство, Събранieto приема.

Секретаръ д-ръ Ц. Дяковъ (д. ст.): — (Чете членъ единственъ — вж. приложение № 43, Т. I)

Председателстващъ д-ръ Б. Вазовъ: Които отъ васъ приематъ членъ единственъ тѣй, както се прочете, моля, да вдигнатъ рѣка. Болшинство, Събранieto приема.

Г. г. народни представители! Съ това приключаваме дневния редъ.

Дневниятъ редъ за утрешното заседание, въ сѣбота следъ обѣдъ. . . .

П. Петковъ (з): (Тропа по банката)

Председателстващъ д-ръ Б. Вазовъ: Г. Петковъ иска думата за лично обяснение.

Н. Рачевъ (д. ст.): Стига! Само него ли ще слушаеме.

Председателстващъ д-ръ Б. Вазовъ: Това негово лично обяснение е въ свръзка съ речта на г. министъръ-председателя, който отсъствува.

П. Петковъ (з): Не е необходимо, г. председателю, да присѣтствува г. министъръ-председателътъ.

Председателстващъ д-ръ Б. Вазовъ: Следователно, това лично обяснение не може да се даде сега. Независимо

отъ това, г. г. народни представители, азъ считамъ, че съгласно духа на правилника, нѣма право на лично обяснение овзи народенъ представителъ, който преждава оратора. Следователно, азъ ще мога да Ви дамъ думата за лично обяснение.

С. Костурковъ (д. ст): Оставете това тълкувание за себе си.

Председателстващъ д-ръ Б. Вазовъ: Ще опредѣлимъ дневния редъ за утре.

П. Петковъ (з): Може ли таква нѣщо?

Председателстващъ д-ръ Б. Вазовъ: Моля, Ви се, г. Петковъ.

П. Петковъ (з): Г. Кулевъ заяви тържествено, че въ края на заседанието ще ми се даде думата за лично обяснение.

Председателстващъ д-ръ Б. Вазовъ: Г. Петковъ! Този въпросъ го разрешихъ. Моля, отидете си на мѣстото. Трѣбва да се подчинявате.

П. Петковъ (з): Не е правилно, г. председателю! Обеща ми се.

Председателстващъ д-ръ Б. Вазовъ: Правилно е.

П. Петковъ (з): Тогава ще бѣда принуденъ да изгѣза съ отворено писмо.

Председателстващъ д-ръ Б. Вазовъ: Г. Петковъ! Вие знаете какъвъ е парламентарниятъ редъ въ Франция. Вие знаете, че на нарушителитѣ на реда не може да се дава думата за лично обяснение.

П. Петковъ (з): За лично обяснение думата се дава винаги, споредъ правилника.

Председателъ: Д-ръ Т. КУЛЕВЪ

Председателстващъ д-ръ Б. Вазовъ: Г. г. народни представители! Пристъпваме къмъ опредѣляне дневния редъ за утрешното заседание, което ще бѣде утре следъ обѣдъ. Председателството предлага следния дневенъ редъ:

1. Трето четене законопроекта за разрешаване на Министерството на земледѣлието и държавнитѣ имоти извършването работи по мѣроприятията за корекция на рѣкитѣ и отводняване заблатенитѣ земи;

2. Трето четене законопроекта за признаване Военното на Негово Величество училище за висше специално учебно заведение;

3. Докладъ на пропетарната комисия;

4. Първо четене законопроекта за търговското и промишлено образование;

5. Първо четене законопроекта за измѣнение и допълнение на закона за данъка върху общия доходъ;

6. Второ четене законопроекта за допълнителни извън-бюджетни (свърхемѣтни) кредити къмъ редовния бюджетъ на държавата за 1923/1924 финансова година на обща сума 118.020.000 л.;

7. Второ четене законопроекта за обмѣняване всички касови бонове и банкноти, печатани въ Петроградъ, Берлинъ и пр., пуцани въ обращение въ разни времена отъ Българската народна банка;

8. Второ четене законопроекта за дружествата съ ограничена отговорностъ;

9. Второ четене законопроекта за измѣнение и допълнение на закона за амнистията отъ 10 януарий 1924 г.;

10. Второ четене законопроекта за санитарно-ветеринарната служба;

11. Одобрение предложението за одобрение постановлението на Министерския съветъ, съ което се разрешава на шгумена на Св. Рилска обителъ да сключи договоръ съ дружеството „Горска индустрия“ за даване на концесия експлоатацията на Риломонастирскитѣ гори;

12. Превѣрка на избори.

Който г. г. народни представители приематъ този дневенъ редъ, моля, да вдигнатъ рѣка. Болшинство, Събранието приема.

Затварямъ заседанието.

(Затворено въ 20 ч. 15 м.)

Подпредседателъ: Д-ръ Б. ВАЗОВЪ

Секретаръ: Д-ръ Ц. Дяковъ

Началникъ на Стенографското отдѣление: Д. АНТОНОВЪ

СЪДЪРЖАНИЕ:

Отпуски, разрешени на народнитѣ представители: Крумъ Славовъ, Ангелъ Вълчевъ, Александъръ Пиронковъ, Иванъ Терзиевъ, Иванъ Хрелопановъ, Сава Йордановъ, Христо Баевъ, Георги Дончевъ и Атанасъ Караивановъ 1327

Питания:
1. Отъ народнитѣ представители Христо Баралиевъ и Петко Търпановъ къмъ министритѣ на търговията, промишлеността и труда и на финанситѣ — питатъ намиратъ ли предявенитѣ искания отъ занаятчийското съсловие за справедливи и осъществими и смѣтатъ ли да направятъ потрѣбното, щото тѣ да бѣдатъ удовлетворени чрезъ съответнитѣ законодателни мѣроприятия още въ течение на настоящата сесия на Народното събрание (Съобщение) 1327
2. Отъ народния представителъ Цочо Братановъ къмъ министра на земледѣлието и държавнитѣ имоти относително отказа на фабрикантитѣ на захаръ да сключатъ договори съ цвеклопроизводителитѣ и пр. (Развиване и отговоръ) 1327

Законопроекти:
1. За обезщетяване действующитѣ офицери и свѣрхерочнослужещитѣ подофицери, напуснали войската поради намаляването и преустройството ѝ споредъ Ньойския миренъ договоръ (Съобщение) 1327
2. За измѣнение, допълнение и отмѣнение на чл. чл. 1, 8, 10, 11, 12, 16 и пр. отъ закона за народното просвѣщение (Първо четене — продължение разискванията (речъ на министра на просвѣщението и приемане) 1328
3. За разрешаване на Министерството на земледѣлието и държавнитѣ имоти извършването работи по мѣроприятията за корекция на рѣкитѣ и отводняване заблатени земи (Второ четене) 1343
4. За военнитѣ лица (Първо четене) 1344
5. За признаване Военното на Негово Величество училище за висше специално учебно заведение (Първо и второ четене) 1344
Дневенъ редъ за следующето заседание 1348